A. H. TAMMSAARE

# POISS JA LIBLIK

NOVELLID

TALLINNA EESTI KIRJASTUSE-ÜHISUS

# POISS JA LIBLIK

A. H. TAMMSAARE

# POISS JA LIBLIK

TEINE TÄIENDATUD TRÜKK

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUSE KIRJASTUS
1922

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda
Dunkri tän. 2

I

# Käbe-Kaarel ja tema noor naine.

Vaeselt ja vaikselt elasid Mäetaguse saunas kolm vana inimest: sauna peremees Mats, tema eit Leenu ja üksik vanamees Kaarel, viimane juba ligi kaks aastat lesena. Kuid peaaegu ülekohus on Kaarlit vanaks nimetada, sest ta tegumood ja kõik ta liigutused räägivad selle vastu, ehk küll nii mõnigi hõbekiu juba tema juustes piirleb. Kaarel on kraps ja kärmas, täieline Käbe-Kaarel, nagu teised teda nimetavad.

Juba teise aasta algul pääle eide surma hakkas Kaarel kuklatagust sügades aru pidama, kuidas ja kust uut eluseltsilist leida. Iseäranis andsid selleks hoogu kadunu sõnad, mida see surmavoodil oli öelnud:

„Ega sa üksi läbi saa, eks sa võta omale teine, muidu jäävad su asjad varsti kõik ripakile. Pole sul kedagi, kes särki loputaks või riideid kohendaks.“

Aga surija oli oma nõuandmist paarikordse kinnitusega saatnud:

„Ära sa aga väga noort võta, see on sulle ainult ristiks kaelas ja ei märka sinu eest muretseda.“

Need viimased sõnad tegidki Kaarlile kõige rohkem päävalu. Kes on temale paras, kes liig noor?

See oli pühapäeva hommikul, kui ta jällegi seda vana küsimust arutas. Ta ajas parajasti väikse katkise peegli ees oma habet. Habemenuga peatas poolel tõmbel: Kaarel mõtles. Siis püüdis ta ennast peeglis vaadelda, kui vana ta õige on. Aga see polnud sugugi kerge, sest peegli katkine koht näitas, nagu oleks Kaarli näos suur arm, lükkas nina viltu, teise silma kõõrdi vahtima, kuna aga seebine lõug kuhugile kaugele kurgu alla näis pugevat.

„Ääh," häälitses Kaarel kõri põhjast ja hakkas habet edasi ajama. Aga kui ta selle tööga toimes oli, püüdis ta ennast uuesti vaadelda, ilma et ta seegi kord omast näost selget aru oleks saanud. Ainult üks oli kindel: nii väga vana ta polegi veel.

„Kolmekümneviieselt võtsin naise," hakkas Kaarel oma eluiga järel arvama, „kakskümmend üks aastat elasin temaga — nojah, kolm aastat enne siiatulekut ja kaheksateistkümmend sai meil siin olles täis; nüüd olen juba kaks aastat ilma temata. Eit suri jüripäeva laupäeval, nii teeb see kokku viiskümmend seitse, ei — kaheksa aastat. Õige! See on ju veel alla kuuekümne." Ja tal tuli meelde, kuidas perenaine alles hiljuti tema kärmust ja kergust oli kiitnud.

„Kaarel on ikka alles käbe ja kärmas, nagu mõni kahekümne-aastane," oli ta ütelnud.

Veel selsamal hommikul pidi Kaarel niisamasugust kiitust kuulma. Sest kui ta seebitükki tuppa laudile läks viima ja pärast seda leelõukale lähenes, kus Leenu peerutule valgusel kartulid katsus ja vanas paja põhjas särisevaid pekikilde puupilpaga pööras, ütles see Kaarli pääle vilkuva tule valgusel pilku heites:

„Näe imet, kui nooreks see Kaarelgi läinud, niisugune peigmees, et las aga olla; tüdrukud kastavad kas või sõrmeotsaga ära."

Sõna „peigmees" polnud Leenu Kaarli kohta varemalt kordagi tarvitanud, aga et ta viimasel ajal arvas märkavat, nagu pakitseks Kaarlil midagi südamel, siis aitas ta omalt poolt kaasa.

„Tota mul nüüd peigmeest, kes vana rauka veel tähele paneb ehk tahab," vastas Kaarel meelitust tagasi tõrjudes.

„Naah, oleks sihukesi mehi alati saada, ei siis jääks keegi vanaks tüdrukuks," ütles eit.

„Nojah, noored on küll kanged suksutama, aga päitse pähe panijat pole ühestki," lisas Mats omalt poolt juurde.

Täna lõppes jutt sellega. Aga kui palju rõõmu sünnitasid need poolnaljatades öeldud sõnad Kaarli südames! Nüüd uskus ta juba kindlasti, et ta veel väga vana polegi ja et ikka tõesti veel naist võib võtta. Aga ka Leenul oli nüüd aru selge, et Kaarel tõesti naisevõtmise pääle mõtleb. Varsti kuulutas ta sellest igalpool, nii et eided parajal paigal nii ehk teisiti Kaarlile midagi kõ-

ditavat teadsid öelda. Niisuguses olekus ligines kevade looduses ja Kaarli südames. Kuigi ta viimases niisugune lilleline ja roosiline ei olnud nagu looduses, siiski sünnitas ta omataolist elu, vähemalt rahutust. See rahutus ei sundinud küll Kaarlit õhtul kauemaks õue jääma, et ööpiku laulu kuulatada või magusas unistuses suikudes punaseid pilvi, kuud ja tähti silmitseda. Kaarel sai ainult vaiksemaks, sõnaahtramaks, nagu vagamaks ja pühalikumaks. Õhtuti puges ta pääle tööd kohe asemele, kuid siin oligi see paik, kus tal vahel, vanalt eidelt pärandatud takuse teki all, midagi unistusetaolist meelis mõlkuma lõi. Aga enne kui midagi värvilisemat, selgemat harguda jõudis, oli ta juba magama uinunud.

Kord laupäeva õhtul, kui vana Mats peresse oli viibinud, astus Leenu Kaarli juurde, kui see parajasti lauas istus, oma tambitud — paremini tambitud, kui seda vana eit kunagi teha oskas — kartuliputru maitstes, mis kõrges kollakasvalges kuhjas üle punasekirju savikausi ääre mõnusalt aurates kerkis.

„Pere Ann laulab, nii et kõik kohad rõkkavad," ütles Leenu, „on see aga üks tüdruk! Ehk kui hakkaja iga töö pääle! Suu on ka parajal paigal, annab igaühele õige vastuse."

„Jah, hää tugev kont teisel," vastas Kaarel.

„Tubli naise saab, kes ta ära võtab," kiitis eit.

„Jah, ega laita või," vastas Kaarel.

Nad vaikisid natukene aega; siis ütles Leenu ilma sissejuhatuseta:

„Sa õige võta ise Ann ära, pole kaugelt otsimist."

Kaarel kehitas end toolil, suu peatas matsutamisel, sest eit oli liig räpakalt toimetanud; eide sõnade mõju oli seda suurem, et ka Kaarel ise selle peale varemalt oli mõtelnud.

„Säh, mina nüüd, tema siis minusugust tahab, eks temal ole paremaidki," kohmas ta viimaks vastuseks.

„Või veel," vastas eit. „Mis hull ta siis ootab, kui ta sind vastu ei võta. Eluaeg teine võõrast orjanud, ja ega sina mõni paljas inimene ole. Sul on omal riie ümber, kangarullid seisavad veel vana eide päevilt kirstus, tünn on liha täis, oma rahakopikas ka veel. Või on temagi mõni titt, et ta ei tea, mis tal oodata on. Tal on ju üle kolmekümne juba turjal, kui tahtjaid oleks olnud, küllap ta siis oleks juba ammugi mõnele ära läinud."

„Või üle kolmekümne juba," imestas Kaarel õnnelikult.

„Nojah, mis sa siis mõtlesid? Et ta alles mõni kakskümmend viis on? Ääh, ärgu tulgu mind petma, küll ma tean."

Eide rääkimise mõjul tähendas viimaks Kaarel, et tõesti hää oleks, kui Ann temale

tuleks. Leenu lubas järel kuulata, kuidas lood teisel pool seisavad. Aga see lubamine oli ainult moodi pärast, asja mõnuks, sest eit teadis juba muidugi kõik, oli ta ju Annele seda lugu niisamuti korutanud, nagu Kaarlilegi. Varsti oldi nii kaugel, et pole muud, kui lase „kantslist alla visata."

* * *

Kevade on ammu möödas. Mäetaguse saunas elab jällegi kaks paari rahvast: Mats Leenuga ja Kaarel Annega. Leenu on rõõmus, et ta sobitused õnnestasid, Kaarel veel kräbedam ja kärmem kui enne. Mis talle pisut muret sünnitab, on see, kuidas oma naise vastu olla, mis rääkida, mis teha?

Kohe pääle pulmi ostis ta lehma ja tõi seapõrsa, sest mis teeb naine ilma lehmata ja seapõrsata. Nende toimetamise võttis Kaarel oma kohuseks ja püüdis ka muidu naisel ees ning taga olla, tema mõtteid lugedes ja neid täitma rutates. Ann näis sellega rahul olevat, kuid siiski tundis Kaarel, et tema ja naise vahele, sõnadesse ja liigutustesse immitsedes, midagi niisugust tekib, millest ta aru ei saa ja mille põhjuseid ta ei aima. Naises avaldub mingisugune rahuldamatus ja pettumus ja nõnda on tal alati mossis nägu, hammustavad sõnad, hoolimata teod. Esimest korda märkas Kaarel seda teisel, kolmandal päeval pärast pulmi, kui Ann tema õndsa eide takust tekki ja võidunud

päätsikotti naeris. Kaarlile tegi see haiget, aga ta kannatas vaikides, neelas vastuse sõnad alla.

Sügisel, kui saunarahvas enam toas üheskoos pidi istuma, tundus Kaarlile, et Ann veel kibedamaks ja käskivamaks muutub, olgugi et tema, Kaarel, kõik teha püüdis, mis ta aga iganes mõistis, et oma naise rahulolemist võita: ta puhus hommikul tulukese leelõukal põlema, tõi vee tuppa valmis, suurustas lehma ja lamba, kui naine alles teki all kõverdas, raius põrsale kartulid peeneks. Ja kuna kestva sooja pärast võimalik polnud hobusega heintele sohu ligi pääseda, kandis Kaarel neid kotiga, vitsavääť ümber, paari versta tagant. Ta tegi seda nurisemata, kaebamata, näidata püüdes, et tal veel niisugusekski raskeks orjuseks jõudu jatkub, kuigi kaelasooned valutasid ja pää haiget tegi. Aga mis oli sest kasu? Ann ei olnud ikkagi rahul. Kord oli tal üks, sestsamast teine asi vastumeelt.

„Sa haised ka sellest va piibust mis ropp kohe," ütles ta ühel õhtul sängis ja pööras selja vanamehe poole. „Ei sa või teda nüüd ära visata, ega ta kõhtu täida või janu kustuta."

Kaarlil tuli meelde, et ka õnnis eit tema piibupigi haisu oli sõnunud, aga tema tegi seda hoopis teisel toonil; ta tegi seda nõnda, et Kaarel seda kiitusena, mehe omaduste ülistamisena kuulas. Ja kunagi polnud kadunu nõnda halvakspanevalt selga tema poole pööranud, nagu seda Ann täna tegi.

Mõne päeva pärast ütles Ann jällegi:

„Sa haised ikka veel, pää hakkab sinu juures magades valutama.“

Nüüd teadis Kaarel, mis tal teha oli, kui ta oma naise tahtmist mõtles täita: ta pidi lahkuma omast kallist seltsilisest, kes juba karjase põlves temale armsaks saanud ja kes teda sest saadik vahetpidamata oli saatnud, kümme aastat kroonut teenides, janu ja nälja pitsitustel. Ja mispärast? Sellepärast, et ta kadunu manitsusi polnud meeles pidanud ja omale noore naise olid võtnud.

„Olen jõudnud kümme aastat kroonut teenida ja ka püssikuulide ees seista, eks ma siis seda ka jõua välja kannatada,“ lausus Kaarel endamisi, otsustas tubakakoti, kus veel mõni piibutäis sees oli, tühjaks suitsetada ja siis suitsetamise maha jätta.

„Hää, noor naine on ikka enam, kui see va tühi piip,“ arvas ta.

Ja kui ta paari päeva pärast õhtul ahju küttis, tuli talle tühi tubakakott ja piip meelde. Neid käega katsudes ja põlevasse ahju vahtides tärkas tal mõnus mõte: ta põletab piibu ära, et ta oma ligiolemisega tühja himu eiärataks.

Esteks pidi ta tema hagude hulka viskama, kus ta nägemata tuleroaks oleks saanud. Juba võttiski ta piibu taskust välja ja laskis silmad ümber käia, kas vast keegi teda tähele ei pane: tal oli häbi, et ta naise pärast piibu vastu kurja nõu peab. Aga kui ta teda nõnda peos veeretas, tulid

tal pakased ilmad meelde, kus piip tema sõrmi ja ninaalust nii mõnusasti oli soendanud. Ja tal hakkas nagu kahju, sai hale meel. Tahtmata libises käsi ühes piibuga uuesti tasku. Aga kui hagudest veel hõõguv söehunnik järel oli jäänud, tõi ta tema taskust uuesti välja ja nüüd tegi käsi mõtlemata liigutuse ahju poole, piipu sinakasse söeleeki heites.

Paraja aja oli Kaarel välja valinud: Ann oli lehma lüpsmas, Mats kodust ära ja Leenu kohmitses midagi väikse suitseva lambitule valgusel.

Alguses hoidis tuli nagu aukartuses piibust eemale, aga siis turtsatas ta põlema ja põles vaiksel, pisut väriseval leegil. Seda nähes oli Kaarlil, nagu tunneks ta piibu põlemise haisu. Pärast võttis ta roobi, kastis selle märjaks ja segas siis söed põhjani läbi. Nõnda oli siis kõik kadunud.

„Vanad peavad uutele ikka teed andma," ümises Kaarel.

Täna oli ta iseenesega rahul. Aga juba järgmisel päeval tundis ta midagi puuduvat: tal tuli igatsus vana sõbra järele, sest naine polnud tema kadumisel sugugi paremaks muutunud. Otse selle vastu läks ta päev päevalt ikka tõredamaks. Ka piibu põletamise lugu ei jäänud salajasse, sest Leenu leidis tuha välja kandmisel rauad ja vaskrõngad, tõi nad Kaarli ette lauale ja ütles:

„Vaata, mis mina tuha seest leidsin. Need on vist sinu piiburõngad. Kas oled ise

ta ahju visanud, või on ta kogemata sinna sattunud?"

„Las' nad nüüd olla päälegi," sõnas Kaarel vastuseks.

Ann tegi, nagu ei paneks ta tähelegi, mis tema ümber sünnib. Ainult huuled muigasid tal halvakspanevalt. Varsti oli aga kõigil ümberkaudsetel teada, et Käbe-Kaarel oma piibu noore naise pärast ahju visanud. Naerdi ja heideti paha nalja, mis Anne veel rohkem näis vihastavat kui Kaarlit ennast.

Ehk küll Kaarel nüüd enam piibupigist ei haisenud, sellegipärast pööras Ann õhtuti sängis selja tema poole ja ei rääkinud sõnagi. Isegi nii kaugele läks ta, et ta enne Kaarlit magama minnes terve teki omale ümber keha mässis ja mehele tsipakestki ei jätnud, nõnda et see pidi kas vana kasuka või õndsa eide takuse teki keha katteks otsima, seega igakord kadunu manitsust meelde tuletades: „Ära sa väga noort võta."

Aga kannatuskarikas polnud veelgi täis, sest kui Kaarel kord harjunud viisil habet hakkas ajama, sähvas Ann:

„Mis tühja sa sest lõuast kraabid, ei tea kes sind vahib. Ega need habemekarvad sind ennast torgi ja teistele ei või nad ammugi kurja teha, keegi sind ometi nii ligi ei lase."

Nüüd jättis Kaarel ka habemeajamise maha. Aga ta eksis, kui arvas, et naine temaga sellepärast rohkem rahule jääb.

Kord korralt tulid uued asjad, mis Annele ei meeldinud. Iga liigutus, mis Kaarel tegi, iga sõna, mis ta rääkis, näis naist tõrgastavalt puutuvat. Tundus, nagu ei võiks Ann oma mehe varjugi näha. Kirikusse läksid nad ikka lahus ja heinamaale minnes või säält tulles vehkis Ann ees, et nõnda Kaarelt mitte näha.

Mats ja Leenu vaatasid ja vaikisid.

„Küll on tal aga kannatust," sõnas Leenu mõnikord.

„On see Ann aga riistapuu!" tähendas Mats vastu.

„Noorik, mis teil vanamehega viga on, seisate kahekesi nii vagased. Ma astusin kord hommikul kambri, vaatasin — nemad magavad seljad vastastikku, igaüks oma ette, nagu oleks teised vihased," rääkis Leenu kord Annele.

„Mis siis?" vastas Ann. „Sinu õlul läksin ma temale ja nüüd olen ma eluaegne noorik. Noorik . . . noorik . . . ei tea mis õnn see on, noorik olla. Varsti neljakümnene, tuleb aeg, saad kuue-, seitsmekümneseks, aga ikka oled noorik. Ennem oleks võinud vana tüdruku-ots olla."

Leenu jäi pärani silmil Anne otsa vahtima, kelle pilgus tuline viha ja kurbus helkis. Kuidas ei olnud tema, Leenu, juba ammugi kõike mõistnud! Ja kaastundlikult seisis ta nooriku ees, kuna ta korraga nagu lihasilmadega oma poega nägi, kes juba ammugi oli ära surnud.

„Mis see riidleminegi aitab, ega see sind nooriku nimest lahti tee," ütles ta siis vaikselt.

„Ma põlgan teda surmani," vastas Ann.

Sellest ajast saadik langes Leenu pää ikka kõngutades viltu, kui ta Anne ja Kaarlit kahekesi nägi, ja ikka liikusid ta vereta huulil sõnad:

„Ah need noored ja noorikud!"

Kaarel oli endiselt kraps ja kärmas, püüdis oma naise soove ette aimata ja neid käskimata täita. Aga siiski ei näinud ta kunagi lahket nägu ega kuulnud sõbralikku sõna.

„Eks ta ole ikka üks tola," ütles Mats Kaarli kohta. „Ise teine kümme aastat kroonut teeninud, aga meest pole t'ast ikkagi."

„Ta ju küll valmis ja kärmas iga asja juures," vastas Leenu suu soojaks.

„Valmis... mis sest kasu on," urises Mats.

* *
*

Aastad on mööda läinud, pikad, rasked aastad. Sauna Anne hüütakse ikka alles noorikuks ja Kaarel tahab endiselt kräbe ja vilgas olla. Aga ta tunneb ise, et ta ihuliikmed lõdvemaks jäävad, jalg astumisel töntsiks kohmakaks saab. Küll on ta veelgi toimetuses ees ja taga, aga mitte enam lootuses, nagu võiks ta kunagi oma naise rahulolemist võita. Ta rahmitseb, sest ta on sellega harjunud, ja ta aimab selles nagu kogu

elumõtet. Ainult, kui harvagi, arukorrilgi seda va piibunosu popsida võiks, olgugi lehmalaudas või vaiksel tunnil, kus sa metsa lähed Jumala salajaste asjade üle järel mõtlema!

Ja kui Kaarel nõnda oma vana sõbra järel igatses, sõnas ta kord, naist tähendades:

„Mis ma temast nii väga hellitan, ega ta ikkagi minuga rahule jää," kuna ta mõne aja pärast nagu jutujätkuks juurde lisas: „Jumal teab, kuniks elu."

Seega oli asi otsustatud: Käbe-Kaarel ostis omale piibu ja maitses seda kaua aja tagant mitmekordselt. Ei ta hoolinud esialgsest uimastusest ega ka sellest, et suitsetamine tema muidugi madalad rinnad veel rohkem rõgisema pani, ei ta pööranud ka tähelepanu naise tõrelemise pääle — igal parajal silmapilgul oli tal piip hambus.

„Ta näeb vist kadu," ütles Ann ükskord Leenule. „Rinnad karjuvad teisel mis hirmus kohe, aga piipu ei jäta üürikesekski."

Ja naise silmis välgatas midagi, mis ta laugudega varjata püüdis.

Pikkamisi näis Ann oma vanamehe nõrkuste vastu andeksandvamaks muutuvat ja ei läinud palju aega mööda, kui Kaarel juba kambriski julges piibu suitsema panna. Suitsetamine hakkas tal nähtavasti ka söögi ja joogi aset täitma. Kollaseks jäi teine näost, kaelasooned hakkasid lõua all nööridena paistma ja käed lõid värisema, elujõu kahanemist tähendades.

Mõnikord arvasid teised, et ta üleüldse pisut naljakas ja lapsik on. Terve lugu lõppes sellega, et ta ühel ilusal päeval, kus ta üksipäinis kodus oli, oma uue, helevalge lambanahka kasuka hõlmad ära lõikas ja nad vana vesti seljataguseks ajas. Perest tulles leidis Ann ta põrandalt ja aitas ta, väetina ja segasena nagu ta oli, sängi, kust ta enam ei tõusnud.

Mõne päeva pärast küsis ta piipu; aga kui Ann selle tubakat täis toppis ja talle kätte tõi, oli ta tema juba unustanud. Selle asemel ütles ta:

„Ma nägin unes, küll oli sul palju lapsi ja küll sa neid õige vemmeldasid, kisa oli kõik kohad täis, mu kõrvad huugavad veel praegu."

See oli surmapäeva hommikul ja need olid ta viimased sõnad, milles mingit mõtet leidus. Pärastpoole läks kõik segi: piip, lehma heinakott, noor naine, söed ja Jumal teab mis. Kui ta viimaks siit ilmast lahkus, vajutas Ann rahulikult ta silmad kinni ja Leenu, kelle kõhnadel, kortsunud palgil pisar pisara järele veeres, arvas lese näol õnnelikku naeratust nägevat, nagu loodaks ta nüüd nooriku nimest lahti saada.

# Mäetaguse vanad.

„Ei ole aega!" lausus Mats oma eidele, kes teda käskis minna paaridega vett tooma, ja ronis vommile.

„Mis kibe töö sind seal ees ootab, et aega ei ole?" rääkis eit. „Magad päevad otsa maas, ei su himu saa ka ükskord sest vedelemisest otsa! Teisepere vanamees räägib oma sulasest, et magab teine, nii et heinad alla ära hallitavad. Sinuga tuleks seesama lugu kätte, kui sul aga heinad all oleks. Haod on otsas, puid pole ka enam, aga sa ei tee nende nõutamisega asjagi. Ehk oleks läind ajand ometi lehma asemegi tasaseks, see seisab upakili, tagumine ots vastu lage, esimesed jalad nagu kaevus. Sõim on ka suutuks sõnniku sisse kasvanud. Lambaaed on madalaks jäänud, hüppab teine alati üle välja ja ronib lehma ette sööma, nagu oleks sääl midagi paremat, aga kõik on ühesugune, va sambla ja vaevakase raagude puru; niisama palju kui sinna ette paned, võta ka eest ära, ega lehm ju ometi neid kuivand raagusid sööma hakka... Kuule, sa võiksid õige hakata lambale raba äärest kuhjast kotiga heinu koju kandma, paljuke tema üksipäinis sööb, sääl ehk on natuke paremad kui

kodused, ja ametit pole sul muidugi midagi... Küll on inimesel hää elu: sööb ja magab... Kuule, mine õige too paar vett; sul on ju hääd kalavinskid jalas, lumi ei tule üle säärte sisse..."

Mats ei teinud asjagi, vaid popsutas mahorkat edasi, mida ta ise aias oli kasvatanud ja mis piibus ragisedes põles ning kõrwetatud lambavilla haisu laiali laotas. Imemeeldiv lõhn Matsile, kes aja puuduse pärast vommil lamab.

Eit aga ei anna rahu. Ta hakkab oma jutu otsast uuesti kinni, kordab seda teisel näol, teises järjes, nagu oleks see mõni muusikatükk variatsioonides.

Mats kuulab kaua, kaua seda muusikat. Viimaks ometi lõpeb ta kannatus. Ta nihutab ennast kärsitult, mitte just kärsitult, aga nagu püüaks ta seda laadi liikumist teha, ja sõnab ahju äärelt alla:

„Ei sinu himu saa ka ükskord sest mõmisemisest otsa! Kas lõuad ära ei väsi? Ööd kui päevad jooksevad nad, nagu tatratanguveski. Inimene tahaks midagi järele mõtelda, ei saa ega saa, üks plära ühtepuhku. Mis sa hädaldad. Tee sina oma tööd, mina oma, siis on, nagu pühakiri ütleb, kõik asjad majas korras."

„Sa ei tee ju midagi. Kui sa kala viisil viitsiks oimusigi liigutada, ma ei lausuks sulle musta ega valget; aga, heldene aeg, inimene seisab lausa ristseliti ahju pääl maas. Kas su kondid valutama ei hakka? Ma visklen

juba kella kahest, kolmest saadik, ei või magada, ehk küll paksu villaga kasukas külje all on. Aga sinul, kas on midagi all või pole, see teeb ükspuhas välja; popsutad aga päälegi. Silmad hakkavad juba kipitama. Ei tea, mis pagan sest piibust peaks veditama? Ei jää su suu ka ükskord kibedaks! Nagu täidaks piip kõhtu või kustutaks jänu! Muud kui kisuvad ja kisuvad teda."

Eit jäi kuulatama. Vanamees ei kõssagi.

„Juba põõnab, nagu oleks öö lühikene."

Eit ootas jälle natukene aega, et ehk vanamees midagi kostab, aga ei, asjata. Kas võibki Mats oma kallist aega selleks raisata, et eide loba pääle ühtepuhku vastata? Kes Matsist seda arvab, see eksib raskesti. Tema ei raiska silmapilkugi asjata.

„Ei sa tulegi ülevalt maha vett tooma! Lubasid ikka, aga ei ühtigi. Ma jäin sind ootama, supipada on tarvis üles panna. Va kõvad, naelu täis erned, millal need jälle pehmeks saavad, nii et sa rahul oled?"

Tee, mis tahad, aga Mats on vait kui sukk. Eit aga tallab kärmesti vokiratast ringi, mille vurin musta, kollaste silmadega kassi ketramisega kokku sulab, kes vagusi eide rüpes magab.

„Ega säält tule ühtigi, muud kui mine aga ise. Ennem oota surnu juurest sooja, kui sinust vee toojat," lausus eit vokki seisma jättes ja püsti tõustes. Ehk kas ei teadnud ta seda juba ammugi? On ta teda vähe

ajanud ja noominud? Oo, tervelt kakskümmendkuus aastat juba. Ja igakord üks ja seesama lõpp: eit läheb ise. Aga ta ajab oma taati siiski, ajab kuni surmani ja toimetab igakord ise asja.

„Anna oma koldsed mulle jalga, on parem lume sees käia, jalad ei saa märjaks," ütleb ta vanamehele.

„Eks sa võta," vastab vanamees silmapilk, kui kuuleb, et eit juba ise minema asub. „Kus nad sul on?"

„Jalas", kostab vanamees ajaviitmata.

„Noh, kust mina neid siis võtan, kui nad su oma jalas on. Tõmba ära ja viska alla!"

Aga oota nii kaua. Mis häda vanamehel on neid jalast ära tõmmata? Seda teab ka eit väga hästi, aga ta käsib ja ootab siiski, muidugi asjata.

„Ei viitsi saapaidki jalast ära tõmmata, eks taha malka saada?" poriseb eit ja ronib mööda redelit üles. Aga te ehk arvate, et ta on vihane? Mitte põrmugi. See on ju kõik nii harjunud asi, et pahast meelest juttugi ei või olla.

„Kus need jalad sul on? Lükka nad siiapoole." Vanamees veab suuri saapaid krobinal mööda ahjulage.

„Noh, eks ole, tõmba temal saapad ka veel jalast ära, nagu oleks teine mõni väeti lapsuke, aga mees nagu härg. Kui sa viitsiks ometi nad puhtadki hoida, muud sa muidugi ei tee, aga nad on, Jumal teab, mis asjaga koos."

Eit pahandab ja kisub Matsil saapaid jalast. Õigust ütelda, kiskuda pole sääl midagi, sest saapad on niisugused lohmikad, et kui Mats jalad kogemata üle vommi-ääre ripakile unustaks, siis kalavinskid silmapilk vastu savist põrandat prantsataks.

„Hoia ometi jaladki otsekohe, et ma nad kätte saan. Kas sa näe tõuku, mitte oimugi ei liiguta."

Natukese aja pärast on eidel Matsi koldsed kalavinskid jalas ja ta läheb löötserdades uksest välja. Üle kõrge uksepaku astudes võtab ta käega saabastel säärtest kinni, sest muidu võivad nad jalast ära kaduda.

Mats lamab vaikselt, aega kalliks pidades, vommil, kuni teda supipaja suits läkastama paneb; alles siis vast ronib ta ülevalt alla ja siunab, et talle kusagil rahu ei antavat.

* * *

Suvel oleks Mats nagu hoopis teist laadi mees, ainult lähemalt teda tähele pannes leiad, et Mats ka suvel on Matsiks jäänud.

Juba hommikul päikesetõusul on ta platsis ja käib tasahiljukesi ümber sauna. Vaatab, kuidas eit läheb lehma lüpsma ja temale ämbriga soolast vett südame kinnituseks viib. Astub mõned sammud ja jääb saunanurga juurde seisatama, kus ta piibu suitsema paneb, kaua toimetades ja kopsides, sest taelast tule raiumine on kunstlik töö. Nüüd kuulab ta väikeste lindude laulu, käo kukkumist, kure

kruuksumist. Ükski ei näe kevadel enne pääsukest või linavästrikku, ei kuule enne käo kukkumist ega kure kruuksumist kui sauna Mats. Kiidab keegi, et kägu teda eila ära petnud, siis lausub Mats silmapilk — muidugi enese arvates silmapilk — tarka nägu tehes:

„Oh, ma kuulsin teda juba mineva laupäeva hommikul, aga mind ta küll ära ei petnud.“

Ja Mats muretseb selle eest, et ükski lind teda ära ei petaks, milleks ta iga hommiku, enne kui ta õue astub, tüki leiba suhu pistab. Kui ta seda ei saa, siis topib ta piibu tubakat täis ja paneb suitsema, mille kohta ta ise tähendab, et nõnda ikka nagu kõvem süda rinnus olevat välja astuda. Linavästrikku näeb Mats igal kevadel esimest korda seakünnis, vähemalt teistele räägib ta nii. Ehk kuidas võikski ta teda mujal näha, siis ei kasvaks ju hääd linad. Aga Matsil kasvavad hääd, sest tal on ju hää õnn. Ja ta kiidab oma õnne igaühele. Teised saavad nii mõnigi kord tema kiitmise pärast pahaseks, aga mis Mats sellest hoolib.

„Muidugi on teil kade meel teise õnne üle, aga mis te sinna ikka parata võite?“ sõnab ta ja ootab parajat aega, kus ta jällegi oma õnnest võiks pajatama hakata.

Aga Matsi õnn ei tule iseenesest, vaid Mats on alatasa tema järel valvel. Ta ei alga ühtegi tööd uisapäisa, vaid ikka ainult teatud päeval ja teatud ajal. Oma lootsiku

ninapuu raius ta suure reede hommikul enne päiksetõusu, põhja pani talle nelipühi esimesel pühal puhtel. Nõnda on „kuntsist" kinni peetud tedrekujude valmistamisel, kalanõude tegemisel ja püssi viilimiselgi ning esimese paugu laskmisel. Ja et tuleriist hästi tapaks, siis ajas Mats talle elava nõelussi sisse ning laskis ta vastu taevast — millal, kuidas, kus kohal, seda teab ainult Mats ise. Aga nüüd on ta hea, sest ükski ei pääse Matsi käest, kellele ta kokku taotud tinast püksinööpidega põõna paneb — seda teavad kõik, iseäranis minevast kevadest saadik, sest siis laskis Mats nelipühi esimese püha hommikul metshane maha.

Mats seisab ja seisab, nagu mõtleks ta päris talvist moodi. Ta laseb viimaks rinnuli aia najale, popsutab piipu ja silmab üles pere poole, mis sääl tehakse.

„Kas vikatid juba teravad?" küsib eit lauda poolt tulles.

„Ega sellega kiiret ole, täna tuleb muidugi ilus loo ilm," vastab Mats.

Eit räägib midagi tasakesti oma ette ja läheb tuppa piima kurnama.

„Ei tea mis häda neid vikatisi siin kodus on ihuda," mõtleb Mats iseeneses. „Täna lähme ju jõe ligidale raiestikku niitma, eks sääl jõua neid ihuda."

Matsil on õigus. Ta armastab väga jõe kaldal istuda ja vikatit ihuda ning sääl juures vaadata, kuidas kalad jõevee sügavuses ümber hulguvad.

Natukese aja pärast tuleb eit toast ja viib põrsale süüa.

„Eks sa siis pane ennast valmis, et minema saame: näe pererahvas läksid juba ammugi,“ räägib eit.

„Mina olen oma asjaga ammu joones, kui sina aga omaga valmis saad,“ vastab Mats ning mõtleb edasi.

Varsti on eit põrsalauda juurest tagasi ja ütleb: „Eks hakkame siis nüüd minema, kastega on hää niita.“

„Jah, eks me lähe, küll me jõuame,“ sõnab vanamees, võtab piibu suust, pistab ta tasku ja läheb pikkamisi tuppa.

„Ole aga kärmas,“ sunnib eit tagant järele ja jääb ootama. Aga võta näpust, eit ei jõua vanamehe tulekut ära oodata. Mats topib hoolega nartsusid ja pastlaid jalga ja siunab, et paelad mädand, pastlad katki, nartsud märjad ja prussakaid täis. Eit aitab pastlapaelad ära parandada, ja vanamees saab viimaks jalad riide. Aga nüüd on tarvis kalanõud valmis panna, jõe ääres võib ju kala püüda. Sada viga on igal pool. Ükski asi pole sellel kohal, kuhu Mats ta oma teadmise järele oli pannud. Lõppeks — mine katsu kust sa selle kange põuaga liimukaid leiad, kaeva kas või hulluks lähed. Eit sunnib ja sunnib Matsi kiiremale tegevusele. See vastab:

„Mis sa tühja hädaldad, ma teen muidugi, nii et pää otsas tilgub.“

Viimaks on kõik joones, võtavad vikatid, leivakoti ja lähkri; vanamees ajab kalakotid kaela, võtab ulualt õngeridva — ja nüüd minema. Ja nad lähevad — vanamees ees, eit järele.

Jõe ääres on vanamehel esimene töö vikatid teravaks ihuda — eidel enne, omal pärast. Vahib ta sääl niikaua kui vahib, aga teravaks teeb ta nad nagu habemenoad. Seda teab ka Mats ise, et ta vikatit ime-hästi teritada oskab, ja sellepärast ei ole ta selle üle kiitmises kitsi.

„Nüüd laseme, mis kõhinal," ütleb Mats, kui ta oma vikatiga jõe äärest ära tuleb.

„Jah, eks ta ole, tänavu on ilus rohi, saab lehmale hääd heina, kui aga Jumal peaks kuiva andma. Aga mõnikord: kuivaga niida; mine loogu võtma, kohe vihm käes; nagu kiusu ajab. Neh, eks peres olnud mineval aastal. Ja missugune hein oli: söö või ise, selge kuld kohe, aga läks mustaks nagu sõnnik. Ehk magus hais — kõik kadund... Vihm, kui sa teda ootad, siis ta ei tule, aga kui teda tarvis pole, siis on teda ühtepuhku. Kartulid on vist tänavu sügisel küll nagu pöidlaotsad, vihma ei ole sugugi tulnd. Meil on teised päälegi veel sääl üleval kärka otsas — noh, kes siis meile seda kõige paremat põllulappi annab, — sai ikka rammu küll alla pandud, aga mis see kõik aitab, kui Jumal vihma ei anna! Peres on all ääres päälsed palju suuremad kui üleval,

sääl on maa märjem; soo ligemal. Mineval aastal olid meil küll ilusad kartulid, aga siis kündsid pere sead jälle kõik üles. Mine hullusid tea, kust nad sinna said — läbi aedade ja kraavide; ega neid ju ükski asi ei pea, kui nad ameti ära on õppind. Jääb ta kauaks metsa, saab viimaks metsloomaks ka. Eks pere lontkõrvadega kirju emis toonud põrsad metsa, näe mis tegu oli, enne kui teise koju said! Päris põörane, jookseb kohe kallale, ei karda sind ennastki, koerast pole rääkidagi..."

Eit vaterdab väsimata ja ei tee sest väljagi, et vanamees ta juttu tähele ei pane. Rääkides kõõbib ta vikatiga viimase kui mättavahe hoolega puhtaks, lööb viimse kui rohulible maha, näpsab ka peeneid vaevakaski hulka, siiski ettevaatlikult, kartes, et vikatile hambad sisse murrab. Vanamees nosib mööda põõsavahesid, aeg-ajalt piibunossi toppides ja tuld pääle raiudes. Ka lõunat süües räägib vanamees vähe.

„Noh, eks sa viska nüüd natuke lõunaunele, ma kõhutan selle ajaga vikatid," räägib vanamees pääle lõunat eidele.

Eit heidabki mättale põõsa varju, ja vanamees sammub jällegi jõekaldale vanale tuntud kohale. Seda kohta tunneb Mats juba mitu aastat. Juba ammugi on ta siin vikatid ihunud. Ta ei armasta teisi kohti. Vaevalt on Mats eide vikati teravaks saanud ja ta targa silmaga üle vaadanud, kui eit juba jõe poole tippab.

„Küll oli aga sul uni, sa ei saanud vist aega silmi kinni lastagi," sõnab Mats.

„Oh, ma magasin päris pika uinaku kohe, nägin undki," vastab eit ja haigutab. Ta võtab vikati ja läheb niidermaa poole. Natukese aja pärast astub vanamees talle järele, ja töö jatkub endist viisi. Ei kuuldu muud kui vikatite vihinat, vahel harva ka luiskamist, ligidalt männirabast mõne väikese linnu nagu väsinud, pool haledat laulmist; jões pika rohu sees prääksub vahel harva part või lobistab haug — ja see on kõik. Päike paistab palavasti, ja paneb tööliste näod nõretama ja särgid selja päält mustama.

Õhtu eel, umbes kella viie, kuue ajal ütleb vanamees, seisma jäädes:

„Eit, eit ae, ma lähen nüüd õngitsema, kas jääd üksi niitma või lähed koju toimetama?"

„Mine aga pääle, katsu ehk saad leivakõrvast. Ei ma lähe ühtigi niipea koju, ma niidan ikka veel, pea's ma selle toimetuse ära teen. Perenaine lubas lõunaajal põrsale söögi ette anda, sellel pole ka häda, söögu seegi eest ära. On üks riitsikas teine, ei taha süüa, viriseb aga pääle, ei tea mis hulluga teha! Kõht aga kisub teisel üles, eks ole, nagu pere Liine ütles, vist eliting kõhus..." Ja eit räägib veel palju. Vanamees kohmitseb juba kalanõude kallal ja läheb peagi jõe poole. Aga vaadake nüüd Matsi selja tagant, te ei tunne teda tõesti mitte ära, nii kärmesti astub ta. Tal on suur tahtmine õngitseda.

Pühapäised päevad istub ta jõe ääres. Kui hoolega vahib ta õnge korgi pääle, millal see põhja läheb! Ta ei saa aega piipugi suitsema panna.

Koduteel vahib vanamees targa näoga päeva loojaminekut ja otsustab, kas homme ilus või halb ilm on. Täieliseks järeluurimiseks jääb ta paar korda teel seismagi ja silmitseb õhtutaevast. Jõuab ta koju, siis on eit kohe koti kallal vaatamas; kuidas vanamehe õnn on olnud.

„Mul on ikka hää õnn," lausub vanamees naeratades ja tõmbab kotist haugi välja, kellel alles und kõris.

„Ohoo peletes," räägib eit. „Homme tarvis vara poodi minna, antakse ju kuus kopikat teise naelast, saab hulga raha kohe."

„Ega mul see üksi ole, me endi jaoks on väikseid ikka ka," räägib vanamees rõõmsa näoga edasi ja laotab kõik kalad murule hunnikusse.

Aga juba on kassil hais ninas ja ta tuleb tasahilju väravapulkade vahelt õue.

„Kõ-õtt!" hüüab eit häälmeelel. „On temal, rojul, ka nina, juba siin! Mis sa kräunud, kas hiiresid ja lindusid vähe veel oled saanud, linnu pesadki kratid ära? Täna nägin soo ääres, suled ja pesatükid olid maas. Mine nüüd, küll sa pärast oma jao saad."

„Noh, tema nüüd ei tunne! Ei sa teda peta! Ma tõin talle paar unna-neelu," räägib vanamees, otsib kotist mõne särje välja ja viskab kassile.

„Sa hari kalad ää, saaks õhtul värsket," räägib vanamees eidele.

„Nojah, ega muidu, aga enne tahab lehm lüpsta," vastab see ja läheb kiiresti lauda poole. Säält tagasi tulles teeb ta kalad puhtaks, paneb nad panni pääle piima sisse, ja silmapilk on oodatud maiusroog valmis. Häämeelega istuvad eit ja taat laua äärde, kastavad leivatükki kalaleeme sisse ja maitsevad kala ennast ka.

Jällegi on vanamees vaikseks jäänud, üksnes eit räägib tasahilju. Ta juttu ei sega keegi, kõik kuulavad vagusalt päält. Kilk kriiksub ahju vahel, nagu ei hakkaks poogen enam hästi keelte pääle.

Varsti on tuli kustunud, ja eit ja taat puhkavad põhukotil, pehmed kasukad pää all, kuni neid taeva serval mänglevalt helendav koit äratab. Nõnda läheb päev päeva järele, nõnda on juba ligi kolm aastakümmet ajamerde veerenud, tasakesti veerenud.

* *
*

„Eit, ma jätan su vist varsti üksipäinis ilma viletsuse kätte," sõnab Mats ja kohendab ennast asemel. Tänini oleme kahekesi elanud; ei teadnud me murest ega vaevast, olime nagu suure Jumala selja taga, aga mis sa üksinda pääle hakkad? Kes sul veel vikatit ihub, luuale vart taha paneb või põrsale aeda teeb?... Lähevad sul pastladki ja-

las katki, kes lapib nad sul kinni?... Läheb sul ämbri ehk kapa vits päält ära, pole sul kedagi, kes uue pääle lööks!"

Mats on haige, ta on raskesti haige. Eit loodab veel tema paranemist, temal omal pole mingit lootust.

„Noh, ehk saad terveks, kevadel lume lagunemise ajal oled sa ennegi raskesti haige olnud. Aga küll Jumal aitab, ega ta ometi mind vana kõbukest üksi ilma jäta!"

„Tee, mis sa tahad, mind pole enam kauaks," sõnab Mats, nagu külma rahuga hoigades.

„Aga kui ma õige homme tohtri juurde läheks, tooks sulle rohtu? Nüüd saab ehk veel otsekohe üle soo, ega tee veel nii väga otsas pole, ja mis see kümmekond versta mul käia on? Kas tahad, ma lähen homme?" küsib eit.

„Ah, tühja, ei tea mis see tohter aitab? Ega temagi Jumal ole, et ta mind uuesti nooreks võib teha. Surevad teised niisama, nagu meiegi... Mis muld, on muld; on aeg ümber, langed kokku. Poeg oli meil noor, suri ka ära, mina, vana känd, tahan siis kõvem olla!.. Eks tema, noor inimene, oleks võinud elada, sinu eest hoolitseda..."

Niipea kui vanamees poega meelde tuletab, lähevad eide silmad kohe niiskeks. Poeg seisab tal ilma vanamehe meeldetuletusetagi alati silme ees, aga ta saab kohe ärdaks, kui ta näeb, et ka vanamees teda pole unustand, kuigi ta temast kunagi ei räägi.

„Nojah, eks mul tule nüüd meelde, et ma endi Jürit mineval suvel unes nägin. Tuli teine minu juurde ja räägib: „Ema, kas sul ei ole mulle midagi soolast anda, mu süda n'a vesine!“ Mina annan talle tükk soolatud poolteise-aastast liha, neh, sina see siis olidki! Ja ütlevad, et unenäod ei tähenda ette... Jah, või minagi ilmasambaks jään, eks ma tule sulle varsti järele, mis minagi siin üksi teen? Oleme kahekesi rännanud, läheme kahekesi ka ära... Kes mulle veel suvel heinu kokku kannab ehk kuhja teeb! Enne polnud muud, kui riisusin, sina tõmbasid vitsa pääle, ja korras... Noh, kalanõud ja püss jäävad sul maha, kellele sa need lubad, vennapojale või? Kambris ripuvad sul tedrekujud, kes neid veel tarvitab, kui sind pole! Kõik seisavad muidu, paljalt minule vaadata ja mälestuseks. Jah, eks nemadki kõdune ära, kauaks neidki on, kauaks kedagi on! Mäletan alles nii selgesti, kui veel noored olime ja siia sauna asusime. Jumal õnnistagu pererahvast, kes meid vagusalt on lasknud elada. Pole meil iialgi sõnavahetust olnud. Või pole meie hästi läbi saanud? Oleme meie iial teineteisele halba ütelnud?... Punnik oli meil esimene lehm siin saunas, tema päevad on ammugi juba möödas. Ka Päitsu ja Tõmmiku aeg on ümber. Pererahvaski on vanaks jäänud. Vaatasin peremeest ükspäev, habe teisel nõnda halla karvu täis! Noh, August on juba kakskümmend neli aastat mees vana, Liisa oma

üheksateistkümmend; juba täied inimesed. Vanad andku aga koht ära noorematele ja pugegu künka alla... Mis minulgi on, eks ma sauna pärast võiks ikka elada, aga Jumal teab, kust ma kütti saan, kauaks sellest sinu tehtud haopinust jätkub... Või ma üksinda enam lehma ja lammast jõuan pidada! Supp jääb siis valgustamata, aga ega mind perenaine unusta, eks ta ikka mulle vahel kausiga saada..." Ja kui ta südame põhjast oli ohkanud, istus ta neljajalgsele järile. Kaks jämedat pisarat veeresid pikkamisi mööda kollaseid, auku vajunud palgeid maha.

Mõlemad vaikisid natukeseks. Eit vahtis haledal pilgul kord põrandale, kord vanamehe pääle. Kass käis mööda tuba; viimaks tuli ta eide juure, vaatas üles ja küsiv „kurrnäu" kostis ta suust, mis pääle ta eidele sülle hüppas.

„Kurrnäuta aga päälegi, varsti oleme kahekesi, pole kolmandat enam kusagil!" rääkis eit.

„Mis sääl nii väga kurta, minejad oleme kõik, üks hiljem, teine varem," hakkas Mats rääkima. „Ehk kellel meid, vanu, tarvis on, paljalt tüliks oleme noortele, katsu et eest ära saad! Muust pole mul kahju, üksnes sinust, eit. Ma muretsen üksnes sellepärast, kuidas sina üksinda elad."

„Eks me jäta seda Jumala hooleks, kes kõigi eest muretseb, eks tema minu viletsakese eest ka muretse. Kes teab, kuniks minulgi elu, ütlesin esiteks juba; küllap tulen

varsti sulle järele. Lasen surnuaial platsi sinu kõrvale jätta, eks me sääl jälle kahekesi kokku saa."

Ja nad saidki varsti kokku. Kolme päeva pärast suri Mats. Eit uitas üksinda varjukujuna sauna ümber kuni Mardipäevani, siis läks ta oma kallile vanamehele järele, kellele ta vist tervel eluajal kordagi „armas" ega „kallis" polnud ütelnud. Nende aset täitis varsti uus saunamees noore naisega, kellel oli pisike kähara pääga poeg. Vanakesed olid peagi ununenud, aga nad olid siiski kord elanud ja nooredki olnud. Ka neil oli ükskord noor pojuke, kes nii imerõõmsasti mängis ja heledasti naerda lagistas.

Aga uuel saunamehel polnud osa Matsi õnnest, ei põrmugi, sest õnn oli ühes Matsiga surnud Mäetaguse saunas. Õnn oli surnud ühes „kuntsiga", mille Mats oli ühes viinud hauda. Sellepärast pole uuel saunamehel ei lootsikut, püssi ega kalanõusid. Kord muretses ta omale õnge ja käis temaga jõe ääres vehkimas, aga tühjalt tuli ta koju, sest õng seisis jões, nagu oleks ta kaevu lastud. Ainult heinu kannab ta sügiseti nagu Matski raba äärest seljas, kotil vitsavääat ümber, kannab nagu Matski küürus seljal ja astub lõõtsutades mööda Matsi tallatud rada.

# Tähtis päev.

See oli nelipühi esimesel pühal, kui Kuusiku perenaine oma karjapoisi harjunud viisil varsti pääle päikesetõusu üles äratas. Poiss tõusis heintel istukile, vaatas ringi, nägi, kuidas tööpoisid rahulikult magama jäid ja mõni nendest teist külge pööras, ning ta tundis, et täna iseäranis raske oli üles tõusta ja et uni täna iseäranis magus. Siiski pidi ta tõusma, sest ta teadis, et perenaine laisklemist ja venimist ei salli.

Poiss tuli lakast maha, pesi silmad puhtaks, pani uued riided selga ja uue mütsi pähe; püksisääred kääris ta juba kodus üles, et neid kastese rohuga mitte märjaks teha. Nüüd vaatas ta oma lumivalget leivakotti, mis laual juba valmis seisis, tegi selle suu lahti ja heitis pilgu sisse: siin oli tükk värsket rukki-, teine nisupüüli-leiba. Karpe ta ei avanudki, juba muidugi aimas ta, mis sääl sees on.

„Ole aga nüüd viks, aja loomad hää rohu pääle, las tõmbavad kered täis; kui päike palavamaks läheb, siis võid lasta nad täna varem koju tulla," rääkis perenaine lüpsikuga kambri astudes. „Ma piimapudelit sulle ei pannudki," rääkis ta natukese aja pärast edasi, „mõtlesin, ega sa täna hooligi

teisest, saialeiba ja võid muidugi. Liha panin sulle ka killukese teise karbi otsa sisse, kui sa ise ei taha, ä'ä siis koerale anna, too koju tagasi; tema jaoks on tükk rukkileiba, see käib talle küll... Mine aga nüüd aja nad karjaaiast välja, ma tulen aitan sul nad koplist kärmesti läbi saata."

Poiss läks, kuna perenaine veel piima jäi kurnama. Varsti oli aga ka tema väljas ja läks ühes poisiga loomade järel mööda tänavat alla. Tänava otsas ootas sauna eit oma lehmaga pere karja. Varsti ilmus ka sauna vanamees toa uksest ja võttis seina najalt pika vitsa.

„O—oh, Juhku pannud täna omale õige uued riided selga," ütles sauna-eit, kui pere kari tema juurde jõudis. „Täna polegi sul tarvis karja minna, minu vanamees lubas selle päeva olla."

„Vaata imet, me poiss saab täna püha," vastas perenaine. „Ja lasi mind kotti täita, n'a et kas küll saab."

Poiss ei osanud rõõmu pärast muud teha, kui ainult punastada ja kohtlaselt naerda.

„Noh, Juhku, tule nüüd siia," ütles sauna vanamees. „Sa oled ikka ilusasti me lehma järele vaadanud, siin on siis sabaraha. Kui sa viks poiss oled, annan sügisel veel."

Need olid suured ja tõsised sõnad, seda mõistis Juhku väga hästi.

„Eks ole hull väljas!" hüüdis perenaine, „täna saab ta püha ja raha ka veel... Löö sauna-onule patsi, vaat' nõnda."

„Täna võid sa siis kiriku minna, uued riided ongi sul juba seljas," rääkis saunataat edasi.

„Keda siis muud, kui aga anna leivakott sauna-onu kaela," ütles perenaine poisile.

„Ah, ei ole vaja, ma'p tahagi nii vara süüa, piibutan; eks ma lõunal söö, kui loomadega koju tulen."

„Ei, võta aga päälegi kott poisi käest vastu, ega ta'st Jumal teab mis koormat ole, ehk tahad ometi suutäie maitsta, meie kakku katsuda, kui süda närbima hakkab. Ega nad saanudki suured asjad, pärm oli halb, ei kergitanud teisi; ahjus tõmbasid pisut kobedaks, aga suureauguliseks jäid ja n'a tänkjad," seletas perenaine, mispääle sauna vanamees koti poisilt vastu võttis ja oma kaela pani.

„Aitame nüüd loomad hulgakesi sohu ajada," ütles perenaine.

Poiss oli kerge ja kärmas; une raskus ja magusus oli korraga lahtunud, ununenud. Ja kui rõõmsasti laulsid täna hommikul linnud! Lepavindil olid nagu iseäralised pühapäevaviisid ja lõoke oleks nagu praegu puurist välja pääsenud — nii väga rõkkas taevaalune tema laulust. Isegi va karjajaakvares püüdis päevakohast tooni leida, kui ta silmapilguks noorele, paenduvale kuuseladvale kiikuma istus. Kopel helises karjakelladest ja Muska häätahtlisest haukumisest, millega see üht või teist looma kiiremale käigule sundis.

„Ä'ä sa aga oma raha ära kaota, mis sauna-onu sulle andis," manitses perenaine Juhkut. Alles nüüd tuli poisil meelde, et raha tal alles peos oli. Kärmesti vaatas ta, kui suur see on.

„Kakskümmend kopikat," lausus ta endamisi naeratades. Ja ta tundis enese õnnelikuna, kuna ta sauna rahva häädust ja lahkust omas südames kiitis ning iseeneses maha tegi, hästi hoolega nende lehma järel vaadata ja mitte iialgi teda enam jämeda kaikaga tümitada, nagu ta seda tänini pahameelega sagedasti oli teinud.

Karja saatmast tagasi tulles ajasid eided päris igapäevast jutlu ja sellepärast ei huvitanud see Juhkut põrmugi. Tema sammus eitede järel, silmitses omi uusi riideid, vaatas saadud raha ja pidas aru, kuidas küll tänast päeva kõige kasulikumalt tarvitada. See on vististi ainuke vaba päev tervel suvel, aga ta on pikk päev, mille jooksul niipalju tähtsat toimetada jõuab.

Kodu jõudes ütles perenaine Juhkule:

„Eks sa mine nüüd veel magama, kuni teised ka kõik üles tõusevad. Võta aga uued riided seljast ära, kui sa heinte sisse lähed, muidu ajad nad samblaid täis. Kus raha on? Pane ta paigale, muidu kaotad ära; kui talvel sitsikaupmees tuleb, siis ostame sulle ilusa kaelarätiku."

Poiss seisatas mõttes kesk õuet, kas minna magama või ei. Ehk võiks selle asemel midagi muud teha? Aga midagi ei tulnud meelde.

„Mine aga pääle veel magama," sundis perenaine, kui ta nägi, et poiss kahe vahel oli.

Ja poiss läks. Kui ta aga esimesele redelipulgale oli astunud, peatas ta veel kord. Aga enne kui ta midagi oleks jõudnud mõelda, tuli tal meelde, kuidas ta esiteks üksi pidi heintelt üles tõusma, magus une rammestus alles luudes, ja ta ronis lakka. Uusi riideid roovilati otsa riputades, katsus ta järel, kas raha veel alles.

Heintele heites püüdis ta magama jääda, aga uni ei tulnud. Pääs tuikasid mõtted, rinnas põksus magus rahutus. Ta nägi pääsukesi unkast sisse ja välja lendamas, ta nägi nende tööd ja toimetust. Uhel paaril olid juba munad pesas, ema istus pääl, teine paar vooderdas alles pesa, kandis karvakesi ja udemekesi; kolmandad rajasid pesaalust, muda ja kõrsi kandes.

„Ei tea, miks nemad püha ei pea?" mõtles poiss. „Või ei olegi neil püha? Aga nad teevad ju pattu..."

Ja ta vahtis pääsukesi, kuulas nende tasast, unistavat häälitsemist, kuni uni ta laugudele varises, tulles ungastest, ulu alt või redelit mööda märkamata sammul. Ta ärkas alles siis, kui perenaine hüüdis:

„Juhku, tule nüüd lakast maha, teised hakkavad juba sööma; tule kärmesti, pese silmad puhtaks, siis saad teistega ühes kiriku minema."

Kirikuteel sai Juhku tuttava karjapoisiga kokku, kellel saapad jalas olid. Öige, need

polnud küll kingsepa tehtud, vaid poest ostetud „venelased“, aga ometi olid nad saapad, säärte ja kontsadega. Ja Juhkul hakkas oma pastaldest, ilusatest kollastest, krägisevatest parknahka pastaldest pisut häbi. Küll püüdis ta nõnda käia, et pastlad hästi krägiseksid, aga teise poisi pääle ei avaldanud see vähematki mõju, kui ta oma „venelastega“ raskel, päris mehe kõnnakul edasi astus.

Kiriku juurde jõudes oli saapakandja esimeseks mureks see, kuidas kirikutorni pääseda. Ja kui ta alt ukse lahtisena leidis, kiskus ta Juhku enesega kaasa, kuni üles luugiaukudeni, kust nii imekaugele ulatas vaatama. Ka Kuusiku talu oma paksu, laia kasega paistis Juhku silma. Siin oleks tahtnud ta peatada, mõtteid ja tundmusi koguda, nagu millegi üle enesele aru anda, aga juba kiirustas kaaslane teda allaminemisele. Piinlik-magus tundmus asus Juhku rinda mõeldes, kui kõrge küll kirik on, ja teda valdas mingisugune vaikne ja pühalik võim.

Trepil tuli neile aga kirikumees vastu ja selle käest said nad tublisti sõnuda, päris sõimata kohe, nii et Juhku ilus meeleolu täiesti hävines, kurbusele ja kartlikkusele maad andes. Alla jõudes ei julenud ta silmigi üles tõsta, kartes pilklikke naeratusi näha, et tema oma uute riiete ja krägisevate pastaldega nelipühi esimesel pühal kirikumehe käest sõimata saanud. Sellest hoolimata, et tema hää kaaslane teda ettepoole

tiris, puges ta kõige tagumisesse ja pimedamasse koorialusesse nurka, kus seistes ta ikka ja jälle kiriku kõrguse pääle pidi mõtlema, kuigi teda selles kirikumehe sõimusõnad segasid. Aga ka Kuusiku kask ei läinud tal meelest. Küll pidi aga see jõmm olema, kui ta nii kaugele üle soode-rabade, üle teiste talude ja metsatukkade võis paista ja veel nõnda selgesti, kas hakka või silmalt koju minema.

Rähvast voolas vahetpidamata juurde, kirik oli varsti puupüsti täis kiilutud. Ja Juhku suruti nurka, nii et ta oimugi ei saanud liigutada. Ta ei küüninud muud nägema, kui määrdinud lubjamüüri ja tuhmiks jäänud koori põrandat. Nagu linnuke seisis ta puuris ja silmitses nukral meelel oma uue mütsi sirmi, millele mõlk sisse oli murtud. Ta kuulis õpetajat kusagil kaugel, kaugel rääkivat rõõmust ja õndsusest ja meele tuli tal valge kaelkott saialeivaga ning karpidega, uued riided ja sauna vanamees, kes talle kakskümmend kopikat annud ja sügisel veel lubanud anda; ta kuulis oreli mängivat ja jällegi mäletas ta kirikutorni kõrgust ja teise poisi „venelasi" ning kusagile tundmata maale, kuhu ta ilmsi teed ei teadnud ja millele ta nime ei mõistnud anda, lendas karjapoisi unistav mõte, nukrust ja rahuldamatust kirikukoori alla maha jättes. Aga viimaks hakkas igav ja pikisilmi ootas poiss kirikuteenistuse lõppu.

Kirikust välja tulles jäi ta paplate all peatama, et rahvast vaadata. Aga ka see ei rahuldanud teda. Ta ei tunnud siin seda iseäralikku, pühapäevalikku, mida ta otsis. Ja norus pääga sammus ta rahvahulga tõugatuna, nagu ei mikski panduna, poe poole, kust ta peagi koduteele pööras, nagu oleks rinnas mingisugune kõpitsev salavalu hõõgunud. Selles oli nagu kahetsus, miks ta kiriku oli tulnud, ja kartus, et tänane päev mööda läheb, ilma et ta midagi tähtsat jõuaks toimetada. Häämeelega oleks tahtnud ta karjakellu kuulda, kui ta üksipäinis kodu poole kõmpis ja pääd murdis, mis ta küll veel ette võtma peab. Tuttav poiss oli teda endile kutsunud, et säält üheskoos minna varese pesi otsima, aga seda ei tahtnud ta. Ta mäletas väga hästi, mitu korda ta puu otsa ronimisega oma püksid oksatüügaste otsas lõhki oli kiskunud, ja mis oleks siis, kui ta oma uute pükstega sedasama teeks. Päälegi tuli talle kirikumehe sõimamine meelde, milles ta teist poissi pääsüüdlaseks pidas.

„Noh, juba kodus? Oled aga sina kärmas! Miks sa kauem ei olnud?“ ütles Kuusiku perenaine, kui ta karjapoissi nägi õueväravast sisse astuvat.

„Ei tahtnud,“ vastas Juhku lühidalt.

„Kas kõht läks tühjaks?“

„Ei läin'd.“

„Ma panen toidu lauale, eks sa tule võta natuke.“

Laua ääres katsus poiss ühte ja teist, aga miski ei tahtnud maitseda. Kõht on tühi, aga toit alla ei lähe. Aga ometi oli siin kõik, mis süda soovida oskab: või kui meevaha, piim kui pudru, lumivalge saialeib, ahjus haudunud seapekk ja isegi korbid pardimunadest, mis ta ise kuuetaskus sambla sees kaugelt jõe-äärest padrikust kodu oli kannud, hoolega enne veelombis järele katsudes, kas neile vast jäme ots pääle kerkib.

Päike oli juba pooles õhtupoolikus, kui Juhku kambrist õue astus.

„Kui madalas juba päikene," mõtles ta. „Kuhu minna?" sõnas ta natukese aja pärast poolkuuldavalt, aga vastust ei leidnud ta. Mõnel muul päeval oleks ta saarde heinamaale läinud, kus siledad, sirged haavaputked kasvasid, nagu loodud venevile väänamiseks; või oleks ta põllu alla kraavile jooksnud kinganõela pikkusi hauge taga ajama, kodu tulles võimalust tarvitades jaanikannide ja kullerkuppude korjamiseks kaasiku varjust, — aga täna ei tõmbanud see teda. Millekski haruldaseks oleks tahtnud ta tänast päeva tarvitada.

Õuevärav seisis lahti. Juhku läks siit välja ja seadis sammud mööda põllupeenart metsa poole. Kui ta väljamäe kõrgemale paigale oli jõudnud, jäi ta seisatama. Ümberringi lagunes laiali lausk soo, kaetud madalate, tihedate kaskedega, nagu oleksid nad ühiseks roheliseks vaibaks koetud, millele harvad, rässakad, luulises korratuses seis-

vad männid tumedate täppidena on tipitud. Juhku tundis seda sood väga hästi, oli ta ju kaks suve siin karjas käinud. Üksikuile puiele, üksikuile mätastele, küngastele ja kinkudele oli ta nimed pannud ja kõik kohad väikseid kasetuustikesi täis keeranud, nendega leitud linnupesi tähendades.

Poiss kuulatas, kas vast karjakellad ei kosta, aga ei — kõik oli vaikne. Siis aga korraga haugatas Muska; See oli selle kõvera männi pool, mille otsas nii mõnus kiikuda. Poiss istus põllupeenrale. Nüüd haukus Muska pika loo; vististi „ratsutas" sauna onu oma küütu, sest ega see kurivaim teiste hulgas taha seista. Imelik oli seda siit kõrgelt väljamäelt kuulata ja selle üle aimelda. Mõttes vaatas poiss omi uusi riideid, kollaseid pastlaid, mis veel vähe kollased olid, ja mõlgitud nokaga mütsi.

„Mis ma rumal otsisin sinna kirikusse," lausus ta siis endamisi. „Kuhu läheksin veel enne õhtut?" Aga vastuse asemel tuli talle hommiku saadud raha meelde. Ta võttis selle välja, veeretas sõrmede vahel ja kõrvus kõlasid perenaise sõnad: „Selle eest ostame sulle sitsikaupmehe käest talvel ilusa kaelarätiku."

„Oleks ma parem „krõmpskaunu" ostnud, mis selle rätikuga ikka teha, millal mina teda kaela panen," mõtles ta, nagu vastuseks perenaise sõnadele. Ja siis: „Ma oleks võinud hommikul parem sauna-onu käest õnge võtta ja kalale minna." Selgesti

arvas ta nägevat, kuidas õngekork laiade kupulehtede vahel ujub ja siis korraga nõksuma hakkab. Aga nüüd oli see hilja. Juba kahetses ta, miks ta teise poisi kutsel polnud läinud varesepesi otsima. Huulil liikus üks „oleks" teise järel, aga meelelahutust ei toonud see.

Ta tõusis püsti ja vaatas ringi. Eemalt üle rohelise soo paistsid üksikud talud. Poisile näis, nagu oleks ka neil igav, vähemalt mõjusid nad tema pääle nõnda. Kaugel, kaugel talude taga seisis kirik ja nagu unenägu tundus see, et tema alles täna säält tornist alla oli vaadanud ja endi kaske näinud. Tema lähedalt tõusis lõoke üles ja hakkas kõrgemale trillerdama, aga kui hoopis teisiti oli ta hommikul laulnud. Oli see ehk mõni teine lõoke olnud? Loojeneva päikese helgil tundus kõik nii tühi ja kurb.

Ja Juhku ei teadnud isegi, miks ta huuled viltu kiskusid ja pisarad voolama hakkasid. See kõik sündis nagu mõtlemata, kogemata, tähelpanemata. Alles siis, kui ta tundis, et midagi soolast laugudelt huulile valgub, äigas ta uue kuue käisega üle näo, mütsi pähe viltu lükates...

Kui kaua ta sääl kõrgel väljamäel oli nutnud, seda ta pärast enam ei mäletanud, aga ühte teadis ta kindlasti: ta oli nutnud, nagu oleks tahtnud ta oma hinge välja nutta. Ja kui ta silmad viimaks kuivaks, tahenenud pisaraist ämuseks olid jäänud, vaikisid kõik küsimised ja kahetsused.

Tuimalt võnnides läks ta tuldud teed koju tagasi, puges kõigi nägemata lakka ja heitis samblaste heinte sisse, ilma et ta uusi riideid seljast või krägisevaid pastlaid jalast oleks võtnud. Pääsukesed töötasid ja sidistasid nagu hommikulgi, aga poiss ei kuulnud ega näinud neid.

# Tôsi jah!

Teo Mikk on vana mees, vanem kui kõik ümberkaudsed elanikud. Ta mäletab veel teoorjust ja on oma püksid säält paigalt, kust harud välja kasvavad, mitmekordseks tarninud, et kubjakepp kergem kannatada oleks. Ta on mõisas ööseti rehti peksnud ja pahempidi pööratud kasukaga pahmahobusid hirmutanud, et nõnda ehk mahti saaks kusagil nurgas pisutki tukastada. Ta teab õudseid ja huvitavaid lugusid, aga ei armasta neist rääkida, nagu talitaks ta rahvasõna järel: „kes vana asja meelde tuletab, sellel silm pääst välja." Hakkab aga vahel mõni teine mineviku mälestusi eietama, siis kiidab Mikk: „Tõsi! Tõsi jah! Täitsa tõsi! Tõsi, tõsi, tõsi! Nojah, see on üsna tõsi! Päris selge tõsi! Nii tõsi kui ma siin seisan!" ja nõnda edasi, kuni ta neidsamu sõnu uuesti mõnesuguses teisendis kordab. Need järelkiitvad sõnad on tal sedavõrd luusse ja lihasse kasvanud, et ta neid igal silmapilgul tarvitab, et ta ilma nendeta nagu eladagi ei oska. Isegi ta kehakuju oleks nagu nende sõnade kohase välimuse omandanud: pikk, nõtkuv, painduv, igale mõjule allaandev, siiski kõige pääle

vaatamata endine Teo Mikk, kes pikka kuube seljas ja nahkrihma vööl kannab. Lähemalt vaadates tundub, nagu ei liiguks ta huulil alaline „tõsi jah“ sugugi selepärast, et tal omal arvamisi pole, vaid et ta naeratades teiste arvamistest mööda läheb, neid ei mikski pannes, seega nagu öelda tahtes: elage minu päevini, kannatage niisama palju kui mina olen kannatanud, siis saavad kõik sõnad ja arvamised nii tähtsusetuks, et nad vastuvaidlemise vaeva ei tasu.

Mikk kiidab kõigile järele, on kõigi arvamistega nõus, aga oma eluviisi, oma tegusid ei muuda ta sellepärast karva väärtki: nagu oleks ta kusagilt teisest ilmast pärit, mida nüüdse aja inimesed enam ei tunne ja mille üle nad ainult kuulu järele otsustavad.

„Hakkavad n'a mustad pilverünkad käima, täna tuleb tõesti vihma, teeb loo märjaks,“ ütleb heinaajal Saueaugu peremees, kelle juures Mikk juba ammust aega on elutsenud, esiteks sulasena, nüüd vabadikuna.

„Tõsi jah, teeb loo märjaks,“ kiidab Mikk.

„Ei täna vihma tule, näe tuul lahutab pilved ära,“ vastab sulane peremehele.

„Tõsi, tuul lahutab ära,“ kiidab Mikk naeratades, nagu tahaks ta tõepoolest öelda: „Missuguseid tühje sõnu räägitakse!“

„Mis peremehel viga, tema võtab oma loo hulga rahvaga varsti üles,“ lausub saunamees, „aga saunamees, vilets, olgu ise peres ja jätku oma loog hundi kuivatada.“

„Tõsi, tõsi, hunt kuivatagu saunamehe heinu," on Mikk ka siin nõus.

„Sa, Mikk, võiksid meile õige appi heinamaale tulla," ütleb sauna-eit.

„Päris tõsi, eks ma või tulla küll," vastab Mikk, aga tal ei tule uneski mõttesse oma sõnade järel talitada. Ennem lamab ta aia ääres lepapõõsa vilus, mõtleb ja mäletab ning sõnab vahete vahel iseeneses: „Tõsi! Tõsi jah! Täitsa tõsi! Tõsi, tõsi, tõsi!"

Siia tuleb karjane lõuna ajal mõnikord temaga juttu ajama. Ka temale kiidab Mikk väärdumata rahus kõige lapsikumaid asju järele. Sellepärast armastab poiss temaga juttu ajada, siin pole arvamiste lahkuminekut karta. Hoopis teine lugu on teise pere poisiga. See hakkab varsti vaidlema ja riidu norima. Ehk kui ta veel ristiinimese viisil riidlekski! Aga ei. Ta keerab sul juusesalgud ümber „kotinõela" ja ajab sulle siis pöidlad silma. See on pagana valus. Sellepärast ei armasta Saueaugu poiss temaga riielda ja et jutuajamisest peagi riid võib tõusta, siis hoiab ta ka jutuajamise eest.

„Küll sul on õige hää põli, pole muud kui põõnutad aga," ütleb poiss harilikult sissejuhatuseks, kui ta Mikuga juttu vestma hakkab.

„Nonäh, tõsi jah," vastab Mikk. Aga tõepoolest peab ta praegu häid päivi. Räägitakse, et tal Saueaugu peremehe käes paar sada rubla raha olevat, mis sinna paika jääb, kui Mikk siin ulualust ja päätoidust saab.

Nõnda elutseb Mikk ilma suurema mureta ja paneb omad lõdvaks jäänud käed ainult harukorril, iseäranis kibedal tunnil töö külge, sedagi nagu naljatades, ajaviiteks.

„Mis hää oleks, kui tervel suvel vihmatilkagi ei tuleks," ütleb karjapoiss Mikule.

„Tõsi jah, siis oleks vast pidu," vastab Mikk.

„Jõgi kuivaks ära, saaks kõik kalad kätte," harutab poiss edasi.

„Selge tõsi, siis saaks nad kätte."

„Soo kuivaks kõvaks, mis hää oleks siis loomadel käia. Vana Tõmmik praegu poolest küljest mudane."

„Tõsi."

„Aga kui nad siis palavaga ja parmudega kiili hakkavad jooksma, mis sa siis hulludega teed. Ega vanadest lehmadest midagi ole, aga need mullika kuramused, nagu kitsed teised, ei neid pea siis keegi."

„Tõsi, just kui kitsed teised."

Nõnda targutab poiss ja Mikk kiidab talle järele. Aga leidub ka silmapilke, kus ta oma stoalisest rahust lahkub. See on siis, kui karjapoiss sellest hakkab rääkima, kuidas ta männisüdant katsunud välja keerata, et „sarve" teha, aga kõik ta katsed läinud nurja ja nõnda olevat ta ikka alles ilma sarveta. Niisugusel raskel tunnil on Mikk nõuga ja jõuga poisil abiks. Ta laseb paraja männi tuua, ei soost ega arumaalt, vaid kahe vahe päält, säält paigalt, mis poiss kui randemaad tunneb. Ja nüüd keeravad

nad kahekesi männil südame välja ja Mikk lõikab oma noaga talle sõrmeaugud pääle ning puhub esimese loo — puhub õige „jaale“ talle sisse. Mikk hakkab ikka lauluga „Pidu lõpeb, pidu lõpeb“ ja lõpetab looga, mille nime ta isegi ei tea. Ja karjapoiss imestab ning ei taha kuidagi aru saada, mis lugu see küll on, millel nimegi pole. Aga kui Mikk puhumise järele jätab, ütleb poiss kahetsedes:

„Ei saa sinu sikusarve vastu, ei saa sinna poolegi.“

„Tõsi jah, ei saa sinna poolegi,“ on Mikk temaga nõus.

„Sa, onu, puhu õige oma sikusarve,“ palub poiss lähemale nihkudes ja see on ainuke juhtumine, kus ta Mikku onuks nimetab. Poisi silmad hiilgavad ja see süütab ka Miku silmis midagi ammu kustunud põlema. Ta vaikib, ta on tõsine, keelele ei kerki ühtegi „tõsi jah'i.“

„Onu, puhu üksainus lugugi, puhu oma sikusarvele ainult häälgi sisse, ä'ä sõrmi sõrmilistele panegi. Ehk too ta muidu väljagi, näita mulle, ma vaatan teda...“ Poiss on kui luupainajas, tema sõnad poevad vanamehele teomehe unena hinge.

„Kas tood ja näitad? Annad minu kätte? Ma katsun puhuda.“

„Ohtul, kui sa koju tuled, tuleta siis meelde, siis kõlab hästi.“

„Siis puhud sa, onu?“

„Jah, ja lasen ka sind puhuda.“

Poiss on lõpmata õnnelik, tal pole enam ainustki soovi: onu puhub õhtul talle sarve! Ja ta viskab enese rohule selili ning vahib pärani silmil sinisesse taeva.

Ohtul kodu tulles on tal esimeseks mureks Mikk üles otsida ja temale ta lubamist meelde tuletada.

„Ei sa ka unusta," naerab Mikk ja ta ronib aidalakka, kus ta magamisase on, võtab roovilati vahelt sarve ja toob selle alla. Ja nüüd tuleb see suur silmapilk. Ta puhub esiteks tuut, tuut, tuut, nagu tahaks ta kõiki kuulama, tähelepanekule kutsuda ja hakkab siis „Pidu lõpeb'ga." Sarv kostab kaugele.

„Hääl läheb, mis müriseb," rõõmustab poiss ja iga loo lõpul palub ta uuesti: „Puhu veel," kuni perenaine viimaks vahele tuleb ja ütleb:

„Onu väsib ju ära, eks sa näe, et see raske on."

Need sõnad mõjuvad niihästi poisi kui ka Miku pääle jahendavalt. Veel katsub ta kord sarve suule tõsta, kuid laseb ta siis alla langeda ja läheb teda lõdval sammul aidalakka oma paigale viima. Pärast istub ta õues kivil või kusagil pakul ja näib, nagu oleks temast mingisugune joovastushoog üle käinud, millest ainult roidumus järel on jäänud. Varem kordusid sarnased silmapilgud tihemini, aast' aastalt kaovad nad ja hääbuvad. Oli kord aeg, kus ta süda igakord kihvatas, kui mõni eit naljatades küsis: „Mikk, mis su Mari teeb? Kas ta elab veel?"

Aga eided surid, kes nõnda küsida teadsid, ja Mikk ise läheneb ikka enam sellele piirile, millest üle astudes enam ükski tagasi ei pööra. Ainult haru-silmapilkel, kui karjapoiss teda onuks nimetab ja sarve puhuma meelitab, tuikab tal meelde midagi kauget ja tumedat ning siis virguvad temas ilusamad mälestused.

Tema oli siis alles täies meheeas ja käis sirgelt. Sarve võis ta kas või ööd läbi puhuda ja kortel viina ei teinud tal keeltki pehmeks, ei võtnud juttu lahti. Vana Saueaugu Jaak pidas omi pulmi — ühel jaanipäeval; tema, Mikk, oli peiupoisiks ja Mari pruuttüdrukuks. Ka Mikk mõtles siis sagedasti pulmade pääle, aga Marile ei tihkanud ta sellest sõnagi lausuda.

Aasta pärast tuli Marile keegi teine kosja ja Mari võttis kosjad vastu. Oli pühapäeva hommik; Mari pani ennast aidas riidesse, et kirikusse kuulama minna, kuidas teda esimest korda „kantslist maha visatakse." Ka Mikk läks sel ajal aita.

„Lähme täna kiriku, tule sa ka," ütles Mari.

„Tõsi jah, kuluks minna küll," vastas Mikk.

Riidesse pannes kõõrutas Mari enese ette:

„Sa ütlesid mull' mullu, jah mullu,
Et suvel pulmad teed..."

Kas ta ilusasti oli laulnud, seda Mikk enam ei mäleta, juba ammugi mitte; aga

ta teab, et laul temale südamesse oli lõiganud, iseäranis kui Mari sõnadeni jõudis:

„Nüüd on ju suvi tulnud, jah tulnud,
Kus on su armastus?"

„Tõsi, selge tõsi," lausus Mikk siis iseeneses, „kus on armastus?"

Ja siis oli Mari aidanud tal rätikut kaela panna, teda oma nõelaga kinnitades, ja Mikul oli selle juures nii hää olnud. Teel olid nad vähe rääkinud. Aga Mikk teab, et Mari temalt kiriku lähedal oli küsinud, kas tal ka kahju on, et tema, Mari, mehele läheb.

„Tõsi jah, on küll kahju," oli Mikk vastanud.

Sellest oli Marile küll: ta jättis oma peigmehe maha ja jäi Miku pääle ootama. Ja siis oli Mari Miku kõrval istudes laulnud:

„Kuis võin ma sull' veel minna, jah minna,
Kui mul ju parem on."

Sel suvel puhus Mikk rohkem ja ilusamini sarve, kui kunagi enne või pärast. Mari unistas pulmadest ja Mikul oli imeline tundmus, kui ta tüdrukule järel kiitis:

„Tõsi! Tõsi jah!"

Aga aeg jooksis ruttu, jõulud jõudsid mööda, ometi polnud Marit Mikku pulmadele nähtavasti sammugi lähemale jõudnud. Küll oli Mikk sagedasti nende pääle mõelnud ja otsustavat sammu astuda tahtnud, aga ikka oli midagi vahele, teele põiki ette tulnud ja asi oli seks jäänud. Mari aasta sai Maarja päeval täis. Sellepärast ütles ta Mikule:

„Lihavõtteks teeme pulmad."

„Tõsi jah, kuluks teha jah," vastas Mikk, ilma et ta midagi muud asjalikku juurde oleks lisanud või midagi teinud.

Ja siis oli Mari nutnud ning Mikule nõnda öelnud:

„Ma tegin rumalasti, et oma peigmehe maha jätsin, ei sinust küll minu võtjat saa. Aasta olen ma oodanud, aga sina kordad ainult „tõsi, tõsi jah", ja sedagi nagu suu soojaks."

Ka Miku silmad olid sel korral märjaks läinud, aga ta ei olnud sõnagi suust saanud. O! sõnad ei ole sikusarv, millel sõrmilised pääl, pole muud kui puhu, liiguta sõrmi ja lugu tuleb.

Mari läks pärast seda Saueaugult ära — teise kihelkonda oma ema juurde. Paari aasta pärast juhtus Mikk teda kiriku juures nägema: vanaks oli teine jäänud ja lonkama hakanud. Aga ka sel korral oli Mikk veel mõelnud: „Kui astuks talle õige juurde ja ütleks: Mari, teeme pulmad! Tõsi, seda kuluks teha küll." Jumal ise teab, et Mikk nõnda oli mõelnud ja et tal sellega tõsi taga oli. Aga ometi tuli ta üksipäinis Saueaugule tagasi, ilma et Mariga sõnagi oleks rääkinud, teda teretanudki. Ja kui perenaine pärast Mari haigusest oli jutustanud ning lõpuks tõendanud: „Vaata, Mikk, see on kõik sinu süü," siis oli Mikk talle nõus olles vastanud: „Tõsi jah, minu süü."

Hulk aastaid on sellest ajast ära. Vana Saueaugu perenaine on juba surnud ja tema asemel on noor, kes Miku Mari ei tunne ega tea, ei tahagi teada. Mikk ise on hoopis küüru vajunud ja vaevalt seisab ta veel jalul, kui ta kepi najale ei toeta. Sarve pole ta juba enam mõnel aastal aidalakast maha toonud ega sellele häält sisse puhunud. On inimesi, kes ei teagi, missugune hääl Teo Miku sikusarvel on ja missuguseid lugusid selles kuue auguga sõrmilises peitub. Mullune karjapoiss leidis sarve aidalakast roovilati vahelt ja tõi ta kui imeasja maha. Siis katsusid kõik talle häält sisse puhuda, ka noor peremees ja perenaine, aga ükski ei saanud. Sarv toodi viimaks Miku enese kätte ja kõik jäid ootama. Mikk võttis oma mänguriista, vaatas teda, seadis sõrmed sõrmilistele, aga huulile ei tõstnud. Ja siis said kõik aru, et endised ajad on jäädavalt mööda.

„Ei ole enam mehi, kes selle riistale hinge sisse paneks," lausus noor peremees.

„Tõsi jah, ei ole enam mehi," vastas Mikk vaikselt.

# Jôulupuu.

Kõik teadsid, et see nõnda oli, kogu küla teadis, aga ükski ei tahtnud seda tunnustada.

Algas seega, et Loigu Villu võttis omale noore naise ning asus temaga tahakambri elama, kuna vanad eestoaga pidid leppima, nagu oleksid nad poja ja tema nooriku teenijad. Aga seda ei olnud, koguni mitte polnud seda, ennem oli vanade ja noorte vahekord otse ümberpöördult: vana Jüri oli endiselt peremees ja Ann perenaine ning selles mõttes oleksid pidanud nemad tagatoas elama. Kui aga ometi teisiti oli, siis ainult sellepärast, et vanad ühel nõul otsusele jõudsid: Villu noorik on niivõrd peenike inimene, et ega tema ikka eestoaga hästi ei taha leppida, hea kui ta tagakambrigagi rahuldub. Nõnda paigutasidki vanad oma kahepoolega nagiseva sängi ettetuppa ja Villu viis oma uue tahakambri ning see uus ei nagisenud mitte. Sel silmapilgul ei aimanud keegi, missugused imelikud tagajärjed voodite paigutamine võib kaasa tuua, vaevalt aimatakse seda tänapäevgi, aga ometi tõi ta, tõi nagu kõigi kiuste.

Loigu Villu võttis naise paar kuud enne jõuluid, esimese lume paiku, mis aina meelitas ja meelitas kihutama, nii et tuli paiguti särises saanitaldade all. Mõned vanemad inimesed, nende seas ka Villu ema, arvasid, et pole kuigi tark sügisel inimest maija sööma tuua, palju ennem kevadel, kui algab töö murdmine. Aga Villu oli uuema aja inimene ja temal oli ükskõik, millal naine võtta, veel enam: tema mõtles vahel, et tema ei võtakski naist selleks, et teda tööle panna, vaid muidu niisama, lusti pärast. Niisugune uuema aja inimene oli Loigu Villu ja sellepärast ei võtnud ka kosja sõites sugugi arvesse naise ületalve söötmist. Pealegi, alguses elavad naised õnnest ja armastusest, söögist suurt ei hooligi, see tuleb alles pärast poole, aga siis leidub ka tööd küllalt.

Nõnda elas Loigu Villu oma Minniga päris vaikselt tagakambris kuni jõuluni ja ükski ei pannud midagi iseäralikku tähele, ka Loigu vanad mitte, kes elasid eestoas. Algas kõik otse jõulu eeli, kui Villu ja Minni hanide, või ning muu kribu-krabuga linna sõitsid. Ann teab, et algas siis, sest ta nägi, kuidas Minni Villule midagi saladuslikult kõrva sosistas. Saladuslikkus kestis kuni jõululaupäeva õhtuni, kus vanad mõtlesid kõrvi ette panna ja kiriku sõrkida, aga siis hakkas mini äkki jällegi valjusti ja saladuseta rääkima, ja ütles:

„Isa ja ema, mis te täna tühja kiriku sõidate, jääge parem jõulupuule."

Jah, nõnda lausa ja saladuseta oli Minni öelnud, aga vanad ei saanud midagi aru ei saanud üleüldse aru, et nendega räägitakse lausa ja saladuseta. Minnil ei jäänud viimaks muud nõu üle, kui võttis vanal Annel käest kinni ning tõmbas ta tagakambri ukse juure, mille ta äkki laiali lükkas.

„Eesus Kristus!" karjatas Ann ja nõutult lõi ta kahte kätt kokku. „Vanamees! Vanamees!" häälitses ta hädaldavalt ja tõmbas Jürit.

Tuli ka see ja vaatas: jõulupuu mis jõulupuu, kuusk mis kuusk, ning põlevad küünlad küljes.

„Eks ole hull väljas!" imestas Ann.

„Kae kurja," lausus Jüri, nagu naljataks ta, ja mõlemad märkasid liig hilja, kui sündmata sõnu nad olid tarvitanud kallil jõululaupäeva õhtul.

„Astuge sisse, isa ja ema," rääkis Minni ning tõmbas Anne kättpidi, kes imestanult puud ja küünlaid vahtis, näpuga puutuski, nagu ei usaldaks ta oma vanu silmi. Ka Jüri astus üle uksepaku sisse ja istus sinna peale, langedes sügavasse mõttesse. Muidugi oli ta varem kuulnud, võib olla näinudki jõulupuud, aga see oli ikka kusagil mujal, mõisa häärberis, valitseja, aidamehe, kubja või mõne hantvärgi ohtu inimese majas, mitte aga tema, Loigu Jüri tagakambris. Seda polnud ta varem kunagi näinud, polnud sellest ka kunagi kuulnud, polnud ise selle peale mõelnud ega uskunud, et keegi

teine oleks võinud niisuguste arutute mõtete peale tulla. Tema maja seisab ju mõisa metsa sopis, mis piirab kogu küla peaaegu hobuserauana ja seal on rohkem kuuski kui lugeda oskab ning seal on nii pikki ja jämedaid, et nad kirikussegi ei mahu. Suvel võid nende all kõndida või magada, võid mõne vähema kirvega äragi napsata aiavitsaks või rehavarreks, aga mõnda talvel tuppa tuua ja temale küünlaid külge panna, ning siis seal all istuda, see ei mahtunud kuidagi Jürile pähe, nii et tal mõttessegi ei tulnud otsustama hakata, on see hea või halb, vaga või patu tegu, kui jumala puid seks otstarbeks oma metsast või mõisa laanest koju tuuakse. Ainult üks mõte ajas talle pisut hirmu peale: mis oleks, kui kõik hakaksid jõulupuid tegema, kõik — meie, teisepere omad, nende naabrid ja nõnda edasi kuni küla lõpuni, teised külad, kogu vald, kihelkond, ka teised vallad ja kihelkonnad, terve maa, kõik maad, ka Venemaa, kus tuhandete verstade peale mõnes kohas ainustki kuuske ei kasvavat, niisugune on see maa, ja kui selle maa inimesed tahaksid ka jõulupuud saada ja läheksid sealt tooma, kus on, ja hakkaksid seal raiuma, igaüks oma jõulupuud ning kõik paneksid sinna külge küünlad, hulk küünlaid ja süütaksid need põlema... Jüri silmis lõi virvendama, pea läks pisut segi ja päris parajal ajal leidis Ann kohase sõna, kui ta ütles:

„Oleks nüüd lapsi!“

Jüri tundis, et sõna kukkus nagu tema enda suust ja südamest: lapsi oleks vaja. Ja tuli meelde, kuidas nemad lapsena jõuluks põhud tuppa toonud — õled, sest nendega sai passi lüüa ja kingsepal silma peast välja pista. Heinad oleksid küll jõulus kohasemad olnud, kuid mis võis nendega või nende peal teha? Mitte midagi või ainult mustlast võidelda. Aga ·põhku meele tuletades ei mõelnud Jüri mitte, mis siis oleks sündinud, kui kõik oleks tahtnud omale põhud sisse tuua, kõik — nemad, teisepere omad, terve küla, kogu vald, kihelkond, teised vallad ja kihelkonnad, saksad maal ja linnas, parunid ja vonnid, kuningad ja keisrid — kõik oleksid toonud õled jõuluks sisse, oleksid löönud passi ja oleksid pistnud kingsepal silma peast välja ning oleks võidelnud mustlast, kõik — poisid ja tüdrukud, herrad ja prouad, noorherrad ja preilid. Ei, midagi selletaolist ei mõelnud vana Loigu Jüri, kui ta istus tagakambri uksepakul põleva jõulupuu valgusel, istus ilma tööta ja ametita, istus ilma piibutagi, sest õhtu oli kallis. Vana Loigu oma ei võinud midagi selletaolist mõelda, sest tema oli kindel, et ega põhust ometi puudu ei tule, temast jatkub etteandmiseks ja ka allapanemiseks. Aga kuusest, temast raipest tuleb puudus kätte, tahad elumaja, tahad karjalauta, tahad aiateivast, tahad aialatti, muidugi ka aiavitsa ja rehavart ning ongi puudus käes: varastaks, aga pole varsti enam varastadagi.

Loigu noorik oli selles asjas laiema vaatega: tema oli mõisa aedniku toas üles kasvanud ja mõne aasta linnas saksu teeninud, tema teadis, et jõulukuused ei lõpe kunagi otsa, ostetagu neid linnas niipalju kui tahes, ostetagu neid kas või koormate kaupa, sest ikka tulevad uued koormad asemele ning lõpuks, kui kõigil juba kuused kodus, on neid turul ikka veel küll, võta või muidu, maksetakse veel kõrvalegi, ole hea mees, vii aga risust ära. Ning kõik ostavad omale jõulupuud, sest muidu polegi jõuluid, kõik teavad, et muidu ei ole: koolides tehakse jõulupuu, seltsimajades tehakse, vangid ja linnasandidki ei saa ilma jõulupuuta läbi ja kunagi ei tule neist puudus kätte.

Niisugused mõtted olid kolmel Loigu tagakambris jõulupuu all, aga Villul ei olnud mitte niisugused mõtted, tema ei mõelnud üleüldse mitte, vaid tema istus muidu niisama, nagu mõtleks ta. Tema istus ja tal oli rahu südames ning oma naisest ja iseendast heameel. Ei olnud tema mälestuses veel keegi koduküIas naist võtnud, kes oleks teinud jõulupuu, kus on küünlad küljes ja kõik, tema üksi võttis niisuguse naise ja tema Minni on ainuke niisugune naine kodukülas. Igaüks, kes nüüd külas jõulupuu teeb, teeb seda Loigu noorikule järele, tema üksi on nüüd külas, kellele kõik hakkavad järele tegema ning tema on Loigu Villu naine. Juba tänavuste pühade ajal saavad kõik teada, saavad tingimata, et Loigul on tagakambris jõulupuu,

küünlad küljes, valged, punased ja sinised küünlad, ning et need küünlad põlevad jõulupuu küljes nagu sakste toas ja et see sakste tuba on Loigu tagakambris, kus elab Villu oma noore naise Minniga, kes tegi selle jõulupuu; tema, Villu, tõi ainult kuuse ja lõi talle vanade saļaja jala alla.

Nõnda istus Villu, kui ta millegi peale ei mõelnud ja kui tal oli heameel iseendast ja oma noorest naisest ning tema istus kõige paremini, sest kõik läks nõnda nagu tema istus ja mitte teisiti. Muidugi oli Loigu tänavu külas ainukene, kes põletas jõulupuud, seda teadsid kõik, aimasid juba siis peaaegu, kui nägid, et Loigult jõululaupäeva õhtul keegi kiriku ei sõitnud, ehk küll vana Jüri oma eidega tingimata oli lubanud sõita. Kõik teadsid ja olid täis imestust ning ep olnud ainustki, kes oleks teadnud, mis niisugusel korral teha. Aga kui tulid järgmised jõulud, siis oli külas juba kolm jõulupuud — Loigul, Võõsikul ja Mäel, aga ei põlenud ükski jõulupuu Loigu oma vastu, mis põles tagakambris ja oli isaks kõigile teistele jõulupuudele, mis põlesid külas. Ning oli Villul veel parem meel kui mineval aastal, kus põles esimest korda jõulupuu Loigu tagakambris ning oli ka väga rõõmus vana Anne süda, sest tänavu oli jõulupuu all juba üks neist pisikestest, keda ta mineval aastal oli igatsenud, ja ei olnud külas ainustki jõulupuud, kus all oleks maganud niisugune pisukene, kui magas Loigu tagakambris põleva

jõulupuu all. Vana Jüri istus tänavu juba koduselt soojas lõõrinurgas, selg vastu hõõgavat müüri, ja ei mõelnudki kirikusõidu peale, vaid mõtles selle asemel oma minevaaastaseid mõtteid: mis oleks, kui kõik hakkaksid jõulupuid tegema, kõik — meie, teisepere omad, nende naabrid ja nõnda edasi kuni küla lõpuni, teised külad, terve vald, kihelkond, teised vallad, teised kihelkonnad, terve maa, kõik maad, ka Venemaa ja kui kõik hakkaksid raiuma, igaüks oma jõulupuud ning kõik paneksid sinna külge küünlad... Aga tänavu ei löönud Jüri silmad enam virvendama, meeled ei läinud segi, ei, tänavu mitte enam. Tänavu istus selle eest Minni nõnda põleva jõulupuu all, nagu kipuksid tema meeled lausa segi. Tema tundis, et ta ühe aasta on juba Loigu tagakambris ära elanud, et ta on elanud ja on vanemaks läinud ühe lapse jagu ning et ta pole elatud aasta jooksul muud uut teinud, kui on kannud ilmale lapse, kes teeb ta vanemaks. Jõulupuu, mis põleb tänavu Loigu tagakambris, pole enam uudis, sest ka Võõsikul ja Mäel põlevad tänavu jõulupuud ja mõne aasta pärast põlevad nad, võib olla, igas majas kogu külas ning kusagil ei taheta meelde tuletada, et nende kõigi esiisaks oli see, mis põles mineval jõululaupäeva õhtul Loigu tagakambris, kus elas kärneri Minni oma Villuga. Võib aeg tulla, kus seda enam ei teatagi, selle vastu vähematki huvi ei tunta, niisugune aeg võib tulla, seda tunneb Loigu

Minni. Küll tahtis ta ka tänavu värske uuendusega jõuluid vastu võtta, nii et ta tunneks — ta elab ja tegutseb ning ei lähe mitte veel vanemaks, aga tänavune uuendus äpardas: ta tahtis ainult peeneid vorste teha ja tahtis jämedad tegemata jätta, kuid siin ei annud vanad miski hinna eest järele, nõnda et Loigu rahvas istub küll jõulupuu all, laulab isegi jõululaule, nagu mõned linnasaksad, aga sööb nagu muistegi ahjus või kerisel küpsetatud seapekki ja jämedaid verivorste, sest need on nende suus magusamad kui peened. See teeb Minni meele nii nukraks, et ta unustab kõik, mis ta ümber sünnib, unustab pisukesegi, kes puhkab jõulupuu all, ja mõtleb ainult selle jõulupuu peale, mis põles mineval jõululaupäeva õhtul Loigu tagakambris.

# Balaganis.

Kõrvu lukustavalt üürgab väntorel, papagoid püüavad selle hääli jäljendada, ahvid ja oravad tantsivad ja inimesed vaatavad pilta või seisatavad puurisolevate loomade ees.

„Tere, teie ka siin!“ hüüab keegi noormees, keda välimuse poolest näitlejaks võiks pidada, ja astub rõõmsas tujus teise nooremehe ja neiu juurde. „Olete uudiseid korjamas? Tahate sellest kirjutada?“

„Miks mitte, siin on ju elu,“ vastab küsitav, nähtavasti ajakirjanik.

„Balagani elu,“ naerab näitleja.

„Sest pole viga, elu on ikka balagan. Aga mis teie siis siin teete?“

„Mina?.. Vaatan ahvisid.“

„Soo... Ah jaa, teile on see tähtis... Teie peate mõistma võimalikult hästi järel ahvida.“

„Õige. Ma mõtlesin, et kui ma ahv oleksin, siis...“

„Siis oleksite kõige suurem näitleja,“ naeris ajakirjanik vahele. Ka neiu omil õhetavail huulil lõi naerule, palgil meeldivaid lohukesi ilmutades.

„Mitte nõnda, aga olgu päälegi,“ vastas näitleja.

„Ja ka raudpulkade taga tahaksite istuda, nagu ahvid?“

„Ka seda, kui muidu ei saa.“

„Siis hakake ajakirjanikuks, nõnda võiksite peagi oma ideaalidele läheneda.“

„See tähendab — pulkade taga istuda?“

Nad hakkasid kolmekesi naerma, kuigi ükski õieti ei teadnud mispärast. Aga väntpilli kiiluvad hääled, ahvide nagistamine ja papagoide rõkkamine sünnitas imeliku meeleolu, mis sõnadega mängima ja kergemeelsele naerule ahvateles.

„Nii siis oleks ahvidel näitlejatena kõige suurem tulevik?“ eietas ajakirjanik natukese vaikimise järel edasi.

„Tuleviku kohta ei või ma midagi öelda; võib olla, neil polegi tulevikku.“

„Kellel?“

„Ahvidel.“

„Siin võite eksida.“

„Kuidas nii?“

„Nendest sirgub ju tulevane proletariaat ja nõnda võiks neil tulevik olla, kuigi nad praegu pulkade taga istuvad.“

„Minul poleks aga siis ahvina mitte tulevikku.“

„Mispärast mitte?“

„Kui ahvidel tulevik on, siis kaotavad nad viimaks järelahvimise himu ja omaduse ja seega oleks nende näitlemisanne null.“

„Nii siis ei tahaks te enam ahviks saada?“

„Ei.“

„Siis pole teil ka vaja ajakirjanikuks hakata.“

„Ajakirjanikke ei peaks üleüldse olemagi,"

„Ka siis mitte, kui nad näitlejaid kiidavad?"

Nooredmehed hakkasid jällegi naerma ja see kõlas õudselt ning õõnselt tumedas ruumis, kuhu väntpilli tummaksjäämisel silmapilguks ootamata vaikus oli asunud. Neiu silmad aga viibisid nõretavas õrnuses kahel ahvil, kes juba ammust aega teineteise kaelast kõvasti kinni hoidsid. Nagu salasunnil võttis ta ajakirjaniku käe ja sosistas:

„Arthur, tule siia, vaatame neid."

Nad astusid kolmekesi kallistavate ahvide juurde.

„Vaesekestel on külm," ütles ajakirjanik kaastundlikult.

„Ei tea..." vastas neiu pettunud häälel, nagu oleksid tal ilusamad lootused nurja läinud. „Nad on teineteise vastu nii hääd..."

„Sa tahad öelda, nad armastavad?"

Neiu vaatas nooremehele silmi ja naeratas.

„Ahvid nüüd armastavad... nad ahvivad armastust ainult järel," ütles näitleja.

„Mispärast siis nemad armastada ei või; kõik loomad armastavad," seletas neiu.

„Kui nad armastaksid, siis nad haigutaksid," tähendas ajakirjanik.

„Kuidas nii?" küsis näitleja uudishimulikult.

„Asi on väga lihtne: armastajatel on kahekesi olles ikka külm ja külm tekitab haigutamise."

„Külm... Miks neil külm on?"

„Mine tea, mispärast. Vististi sellepärast, et nad palavad on. Igatahes on neil aga külm, muidu ei tikuks nad nii teineteise ligi."

Neiu laskis ajakirjaniku käe lahti ja nihkus pisut eemale, kuna kerge puna ta palged õhetama pani. Kui aga nooredmehed naerma hakkasid, siis ei suutnud ka tema vastu pidada ja teistega kaasa naerdes puutus ta pilk näitleja omaga kokku.

„Järjelikult — külmus ja armastus seisavad kõige lähemas ühenduses," ütles siis näitleja tehtud tõsidusel.

„Seda ma ei tea," vastas ajakirjanik, „kindel on aga, et armastus külma ja seega ka haigutamist sünnitab.".

Jälle hakkas mees pillivänta ringi ajama, seega nagu uut elu ja liikumist sünnitades. Papagoid lasksid läbilõikavat häält kuulda, ahvid närisid pähkleid ja revideerisid teineteise loomakeste hulka, kes karvade sees armastavad elutseda, oravad hüplesid. Elu oli õhus ja igas nurgas.

„Tahaksin häämeelega väntaja olla," ütles ajakirjanik.

„Mis sa ometi räägid!" hüüdis neiu nagu paluvalt.

„Siis tantsiks kogu balagan minu pilli järel," rääkis ajakirjanik edasi, näitleja poole pöördudes.

„Ja sellest oleks teile küllalt?"

„O jaa! Ainult väntpill peaks palju suurem ja balagan ruumikam olema."

„Kas see siis hää on, kui kõik ühe pilli järele tantsivad?"

„Miks mitte, kui aga pillivänt minu käes on."

Helistati etendusele. Selleks pidi teise ruumi astuma. Sääl olid pingid, näitelava ja eesriie.

Ja kui mees väntorelit mängima hakkas, ilmus tantsija naine.

„Ma tunnen teda," sosistas neiu rahutult ajakirjanikule; „õppisin temaga üheskoos, istusin ühel pingil. Küll on ta muutunud, lõppenud!"

„Seda teeb tants."

„Alles mineval aastal tantsisin minagi temaga," ütles näitleja.

„Ja mispärast ei tee teie seda nüüd mitte?" küsis ajakirjanik.

„Siin pole näokatte-pidu, vaid balagan."

„Aga te oleksite võinud ka siin omad näod kinni katta."

„Ta on selle moe juba maha jätnud."

„Siis on ta ilmas palju tantsinud ja — külmetanud."

„Teie tahate öelda — armastanud ja haigutanud."

„Võib olla ka nii, kuid tema ümbruses pidi pakane külm valitsema."

„Ta on palju kannatanud," sosistas neiu hirmul ja vaatas küsivalt ajakirjanikule otsa, nagu otsiks ta säält julgustust.

„Naeru pole ta siiski veel unustanud," tähendas ajakirjanik.

„Ta on ju näitelaval, olgugi balaganis," vastas näitleja.

„Õige, ja ta naerab meid."

„Meid?" küsis näitleja.

„Õigem teid."

„Mind?"

„Vististi."

„Miks just mind?"

„Teie tantsisite temaga näokatte-pidul ja tantsite veelgi."

„Igaühel on varem või hiljem oma näokatte-pidu."

„Ta naerab jällegi. See on hirmus!" rääkis neiu ajakirjanikule lähemale nihkudes.

„Lähme ära siit — balaganist," soovitas näitleja.

„Paremat balagani ei ole ju; jääme juba siia," vastas ajakirjanik.

Siiski tõusid nad üles, et välja minna.

„Herrad, oodake natuke, me näitame madusid," hüüti neile näitelavalt.

Nad istusid uuesti.

Ja neile näidati madusid. Üks neist oli suur ja tige. Põlevil silmil vahtis ta rahva poole. Tantsijanna aga, kes teda teise naise abil ettevaatlikult omale ümber keha mässis, naeris.

„Kui ta ometi naeru jätaks," sõnas näitleja.

„Pillivänt pole tema käes," vastas ajakirjanik.

„Issand, kui see tige madu lahti pääseks!“ sosistas neiu ja otsis värisedes nooremehe käest tuge.

„Siis võetaks ta lihtsalt uuesti kinni.“

„See oleks kõige huvitavam etendus,“ ütles näitleja.

„Ei, kõige huvitavam oleks, kui madu tantsijanna keha ümber kokku tõmbuks ja pigistaks, rudjuks,“ arvas ajakirjanik.

„Kui hirmsasti sa räägid,“ sosistas neiu.

„Ka see poleks halb,“ vastas näitleja ajakirjanikule.

„Aga mis teeks siis tantsijanna?“

„Vähemalt ei naeraks ta mitte.“

„Aga kui tal endised näokatte-pidud meelde tulevad?“

Näitleja jäi mõttesse.

„Jah, kui tal need meelde tulevad,“ sõnas ta siis. „Päälegi on ta ju näitelaval... ta naerab, kui ta nutta tahaks ja kui ta kord nutma peab, siis oskab ta ainult naerda. Lähme parem välja. Madu on ka ilma meieta tige ja tantsijanna naeratab teistelegi.“

„Kas ta ikka siin tantsib? Päevad otsa?“ küsis neiu.

„Ka õhtuti ja öösel,“ vastas näitleja.

„Ja ikka naerab ta nõnda?“

„Ikka nõnda.“

„Kole!“

„Teie ei tahaks seda teha?“

„U...u!“

Neiu väristas tervet oma noort, paenduvat keha.

„Aga kui te peaksite?“

„Juba ennem näitaksin ma siis seda tigedat madu.“

„Aga kui ta teie keha ümber lööks?“

„Siis naeraksin.“

Neiu hääles kõlas midagi murduvat hella ja õrna. Paluval pilgul vaatas ta vaikiva ajakirjaniku pääle.

Väntpill aga üürgas endist viisi kõrvulukustavalt, papagoid katsusid selle hääli jäljendada, ahvid kaelustasid ja tantsisid, oravad hüppasid ja inimesed vaatasid balaganis pilta.

## Ühele noorele neiule.

(Impromptu.)

Noor, aga teed vanaks;
naerad, aga teed tõsiseks;
rõõmus, aga teed kurvaks;
kergemeelne, aga teed raskemeelseks;
hää, aga teed kurja;
helde, aga annad vähe;
ei luba midagi, aga loodetakse kõike;
ei mõtle, aga ajad mõtlema;
luuleta, aga ajad luuletama;
räägid kui laps, aga kuulatakse kui mõttetarka;
külm, aga soendad;
näen sind esimest korda, aga igatsen rohkem kui paremat sõpra, —
ja õnnelikud, kes kunagi sulle lähedale ei pääse, sest need ei tea, mis on pettumus.

II

# Kärbes, prussakas ja ämblik.

Kärbes ärkas jaanuarikuus laeprao vahel talveunest üles: magamiseks oli tuba liig soe.

Ta ronis peiduurkast välja, mõtles, hõõrus esimesi jalgu, kratsis uimast pääd, tõusis siis lendu, lõi segase otsaesise paar korda vastu lage, juhtus lampi nägema, tegi mõne virru selle ümber ja kukkus, palavusest rabatud, lauale selili.

Sääl ta nüüd lamas: tiivad korralikult selja pääl koos, jalad püsti.

Natukese aja pärast tõusis tal tahtmine ennast jalule ajada; katsus, ei saa. Ta võttis tiivad abiks, laskis kümmekond kordi pirinal ringi, kuid asjata. Tiivad vurisesid, aga ikka alles lamas ta, jalgu lae poole siputades.

Tiivade vurin puutus prussaka kõrvu. Uudishimu tuhinas jooksis ta laual olevate paberite alt välja ja ruttas otseteed kärbse juurde.

Imelik! Niisugust looma polnud ta veel kunagi näinud, aga ometi oli ta juba nii mõndagi tundma õppinud. Ta tundis kassi, kes tema sugulasi sõi; väikest koera, kes mõnikord, kui tal iseäranis hää tuju oli, neile mängides käpa pääle pani; tütarlast, kes neid lambitulega või suitseva peeruga

põletas, mille eest nad teda öösel ilmarmuta närisid, ja perenaist, kes sugugi nalja ei mõistnud. Ta teadis ka seda, kus veeämbrid, pesemata söögiriistad, märjad jalanõud, pliit särisevate pannidega, sahvri uks, kartulipada, kohvikann ja palju teisi huvitavaid asju seisis. Mõnedele neist võis ligi pääseda, teiste lähedus aga maksis elu. Nii paljud tema sugulased pidid teadushimus ja ühiskonna aadete eest kannatades kangelastena siit ilmast lahkuma.

Seda kõike teadis prussakas, aga siiski ei tunnud ta kärbest. Sellepärast astus ta, asja tunnistades, samm sammult ikka ligemale, kuni kärbes viimaks jalgadega ulatas tema kurgu alt kinni haarama. Välgu kiirusel põgenes peletatud prussakas lähema ajalehe serva alla, kuna aga kärbes enese põgeneja abil jalule oli ajanud.

Ta seisis ja mõtles. Prussakast paistsid ainult liikuvad katsesarved. Kärbes katsus kõndida; pää oli ikka alles uimane ja silmad unised.

„Kes sa oled?" küsis prussakas ja pistis julgemaks saades pää lehe serva alt välja.

„Oled sa politseinik?" küsis kärbes vastu.

„Ei ole."

„Teised kõik peaksid mind tundma."

Prussakas vaikis ja mõtles vastuse üle järele. See võõras isik ei olnudki nähtavasti nii suur barbaar, nagu tema esiteks oli arvanud. Paar sammu ligemale astudes küsis ta viisakamal toonil:

„Kust sa tuled?"

„Magamast," vastas kärbes.

„Magamast?" imestas prussakas.

„Jah, olud on niisugused."

„Olud! Tuleb siis uni oludest?"

„Kõik tuleb oludest. Või on teie juures teisiti?"

„Meie elame seaduse järele," vastas prussakas iseteadvalt ja uhkelt.

„Siis magate teie ka seaduse järele?"

„Meie seaduses on ainult üks punkt."

„Ja see on?"

„Tehke sugu ja teid saagu palju."

Kärbes ei uskunud oma kõrvu. Missugust lollust küll prussakas võib rääkida!

„Kas ka talvel see seadus maksab?" küsis kärbes imestanult.

„Alati: suvel ja talvel, kevadel ja sügisel, sest seadused on pühad, neid peab alati täitma."

„Uskumata," ümises kärbes pääd raputades ja kukkus jällegi selili. Ja kui ta pirisemise pärast jutuka prussaka sõnu ei kuulnud ja see oma häält kõvendas, virgus ämblik omas siidipesas. Ta tuli välja, pidas pisut aru, tõmbas siis köieotsa vöö vahelt, kinnitas selle pesa talale ja laskis enese ettevaatlikult alla, et järel vaadata, mis lahti on. Lühikese vaatlemise järele oli tal olukord selge: ta hakkas vanu võrkusid parandama ja uusi juurde punuma.

* * *

Paar päeva läks mööda. Prussakas rändas laual ja seintel ümber. Tal oli pisut igav ja sellepärast otsis ta kärbest: targa isikuga on lõbus ajaviiteks juttu vesta. Viimaks leidis ta tema ämblikuvõrgust. Vaevalt suutis kärbes ennast liigutada: siid seob ju kõvemini kui terastraat.

„Kas sa võiksid mind aidata," palus kärbes alandlikult.

„Eks katsume," vastas prussakas suu soojaks ja puutus ettevaatlikult võrku.

„Sikuta kõvemini, võta kõik jõud kokku," palus kärbes hingehädas.

„Ei või, pean enesega õrnalt ümber käima, muidu venitan kõhu, olen ju peenikeselt kasvatatud. Päälegi näed mind esimest korda õnnistatud olekus!"

„Siis olen kadunud!" ägas kärbes.

„Veel on üks pääste-abinõu," vastas prussakas.

„Missugune?"

„Kõige lihtsam ja kindlam: ma söön su ära."

Ja ilma et ta kärbse nõusolemist oleks oodanud asus ta tema kallale: otse kurgu alt hakkas ta pääle.

Kärbes pirises:

„Sa ei talita olude kohaselt."

„Aga ma täidan seadusi," vastas prussakas.

„Niisugust punkti pole ju teie seaduses."

„Meie tegime uue punkti juurde, — edu nõudis."

Ja prussakas näsis edasi, kärbest isalikult õpetades:

„Elu on üleüldse hädaorg, aga mis sinna parata. Ainus abinõu: kannata ja täida seadusi.“

Kärbes protesteeris pirinal, kuni jõud rauges.

„Ja veel!“ lisas prussakas mõttetarga rahuga juurde, „ära kunagi hädalda, see ei huvita kedagi, rikub ainult korralikkude elanikkude rahu ja erkusid.“

* * *

Seda kõike nägi ja kuulis ämblik. Ta pidas targu aru, mis teha. Viimaks ronis ta pesast tasakesi välja ja heitis prussakale tugeva siidiköie kaela. Prussakas tegi ehmatuses ettevaatamata liigutuse ja sattus jalgupidi võrku. Küll kiskus, küll katkestas! Ämbliku põliselt ehitatud eluase lõi tapis ja tabas nagisema. Aga üks uus köis teise järel punuti prussaka ümber, kuni tal igasugune lootus vabanemiseks kadus. Siis sai ta ämbliku pääle kõlblist viha täis ja ta karjus:

„On see õigus, mis sa teed?“

„Mis on õigus?“ küsis ämblik vastu.

„Või on see seaduslik?“

„Mistarvis peaks see seaduslik olema?“

„Aga mille järel sa siis elad, barbaar?“ karjus prussakas pühas paatoses, kelle paremaid tundmusi ämbliku sõnad haavasid.

„Mina elan ainult südametunnistuse järele," vastas ämblik otsekoheselt.

Ja kui ta prussaka küllalt kõvasti kinni oli mässinud, puges ta rahuliku meelega oma siidi pessa magama.

# Kaaren ja pojad.

Kord olid kõik vanad koos ja kurtsid oma poegade halbuse üle.

„Nad on sõnakuulmata ja kangekaelsed," hädaldas üks.

„Nad ei armasta mind," ohkas teine.

„Nad on tänamata," kaebas kolmas.

„Nad põlgavad mind," kurtis neljas.

Ja ikka uusi hädasi tuli juurde. Mitte ainustki kiidusõna.

„Ja ometi oleme neid sigitanud!" ütlesid isad.

„Ja sünnitanud," nutsid emad.

Viimaks võttis üks vana sõna ja ütles:

„Kaarnal oli kaks poega. Nad puhkasid pesas, mis pika ja lageda puu otsa ehitatud. Puu aga seisis suure ja laia jõe ääres, mille teisel kaldal paks mets põliste puudega kasvas.

Ja kui jõgi kevadel voogavates lainetes hiilgas, palusid kaarnapojad ema:

„Vii meid üle jõe metsa, siin lagedal üksiku puu otsas on igav."

Ema oli rõõmus, et ta pojad midagi tahta mõistavad, ja uhke, et ta nende soove võib täita.

Ja kui ta kõik valmis oli pannud, võttis ta teise poja pesast ja hakkas temaga üle jõe metsa poole lendama.

„Mis sa lubad mulle selle eest, et ma sind nõnda kannan?" küsis ema pojalt, kui nad olid kesk jõge jõudmas.

„Ma armastan sind surmani ja kannan vanaduses sinu eest hoolt. Kõige paremad raipetükid tõotan sinule tuua, kõige läikivamad leitud asjad kannan su kustuvate silmade rõõmuks ja millestki ei pea sul puudu olema," vastas poeg.

Aga vaevalt oli ema need sõnad kuulnud, kui ta poja lahti laskis, teda jõkke pillates, kus ta ära uppus. Voogav veepind kandis surnukeha mere poole ja see oli ainuke must täpp hiilgavail laineil.

Vana kaaren lendas ujuvale surnukehale pisut järel ja silmitses teda viimast korda; siis tegi ta oma noka lahti, et paar korda haledalt karjatada.

Kui ta pesa juurde tagasi tuli, küsis temalt teine poeg:

„Ema, miks sa karjusid?"

„Ma häälitsesin su venda, et tal igav ei hakkaks," vastas ema.

Nende sõnadega võttis ta teise poja ja lendas metsa poole.

„Mis sa lubad mulle selle eest, et sind nõnda kannan?" küsis ta pojalt.

„Luban? Sinule?" küsis poeg vastu. „Sinule mitte midagi. Aga mul on kord omal pojad ja neile teen sedasama, mis sina minulegi."

Ja vaata, selle poja kandis kaaren üle laia jõe ja sääl kasvatas ta tema ilusaks ja suureks ning õpetas targaks.

Ta pidi oskama hiiri püüda ja raiska tema magusa haisu järel ka kümne versta tagant üles leida.

Ta pidi ettevaatlikuks saama, alati kõrgelt lendama ja pesa lageda puu latva ehitama, et karjapoiss temale ka siis ligi ei pääseks, kui ta omad käed ja püksid vaiguga võiab.

Ta pidi haraka edevat sabapildumist ja kädistamist ning varese kohatut kraaksumist põlgama õppima ja ennast vaikuses harjutama, nagu kanakull või kotkas."

Vanamees vaikis.

„Sul pole omal vististi ainustki poega, muidu ei räägiks sa nõnda," hüüdsid kõik nagu ühest suust.

„Ei ole," vastas vanamees kurvalt, „neid oli kaksteistkümmend, aga kõik on surnud."

# Tôde.

Ja see sündis, et Tõel maa pääl halb hakkas. Teda vintsutati ühest ilmaotsast teise ja kusagil ei antud talle rahu. Endistest asupaigust, mida kõik juba igaveseks hakkasid pidama, peletati ta välja ja asjata otsis ta uut elukohta.

Kui Tõde nõnda lausa taeva all ümber hulkus, sai ta meel nukraks ja ta ütles:

„Mis kurja olen ma inimestele teinud, et nad mind nõnda taga kiusavad!“

Ja ta hakkas maalt taeva poole minema.

Aga kui inimesed seda nägid, ütlesid mitmed:

„Tõele on ülekohut tehtud, sellepärast jätab ta meid maha.“

Kuid need, kes tõele lähemal olid seisnud, tema kui eluõnne järel igatsenud, temale pühalikult igavest truudust tõotanud ja temale oma nooruse, meheea, kogu elu ohvriks toonud — need ütlesid:

Tõde on kõige ilusam kõigist ilusatest neitsidest, aga missugune ilu on igavene? Tõde on oma valguses pimestav kui päike, aga kas päike ikka ja kõiki pimestab? Tõde on vanaks saanud, tema on neitsilikkuse

kaotanud, aga missugune eidetudi paneks veel armastajate südamed kiiremini tuksuma? Tõde on petlik kui ilus naine, sellepärast lendab ta Jumala juurde."

Kolmandad aga ruttasid seletama:

„Tõele on aujärjepärija sündinud, sellepärast põgeneb ta."

Aga kui Tõde taevavärava taha jõudis ja sinna pihta koputades sisselaskmist nõudis, küsis Peetrus:

„Kes sa oled?"

„Ma olen Tõde," vastas koputaja.

Ja kui Peetrus seda kuulis, tuli ta meelde Issanda sõna: „Enne kui kukk kaks korda saab laulnud, salgad sina mind kolm korda ära."

Ja ta kattis omad silmad kinni ja nuttis kibedasti.

Sel ajal lipsas Tõde taevaväravast sisse.

Esimesena vastu tuli talle tark Salomon. Aga ka tema ei tunnud Tõde ära. Ta hakkas omist paljuist võõramaa naistest rääkima, kellest Jehova oli öelnud: „Nemad ei pea mitte teie sekka tulema, sest nemad võtavad tõesti teie südamed oma jumalate poole käänata," ja lisas lõpuks Tõe nime kuuldes juurde:

„Vaata, see kõik oli tühi töö ja vaimu närimine! Kõik on tühi asi, selge tühi."

Ja edasi astus Tõde, kuni ta Jumala ees uhkelt seisatama jäi.

Aga mees, kes Issanda jalge ees istus, ütles Tõele:

„Sa seisad kui roomlane, aga miks tuletab sinu nägu barbaari meelde?“

„Ma olen Tõde,“ kõlas suureline vastus.

„Mis on tõde?“ küsis mees vaikselt.

Nüüd sai Tõde kurvaks ja ütles:

„Armuline Issand! Maa pääl kiusatakse mind taga ja taevas ei tunne mind keegi, kuhu pean ma minema?“

Ja Jumal vastas:

„Äraneetud on maa sinu pärast; kibuvitsu ja ohakaid peab ta kandma, kuni sa ühes inimesega jälle mullaks saad, kust sa oled võetud. Sest sina oled põrm ja pead jälle põrmuks saama.“

Ja veel kurvemaks sai Tõe meel.

Aga see, kes Jumala paremal käel istus, ütles temale:

„Armastus teeb elavaks. Aga ei ühelgi pole suuremat armastust, kui et ta oma elu jätab sõprade eest. On sul sõpru?“

„Ma mäletan ainult vaenlasi,“ vastas Tõde.

„Siis sure vaenlaste eest, sest surmas on elu, ja taevale on vaenlased kõige armastusväärilisemad sõbrad.“

Ja tõde suri...

Sest ajast saadik ütlevad inimesed, kes Tõde otsivad ja teda maa päält ei leia:

„Tõde elab Jumala juures.“

# Süütu armastus.

Sellest ajast on palju aastapäivi mööda. Vanemuine käis siis veel oma rahvale kannelt löömas, Murueide tütred lilledel tantsimas, vikerkaar ammutas raudvankri mürinal merevoogudest vett ja Koit ning Ämarik unistasid kevadel teineteisele lähenedes kokkusaamisest hõõgavail palgil.

Nüüd on see kõik igavikku vajunud. Isegi allik, mis siis mäenõlval vulises, on kuivanud ja põline tamm kumardab kurvalt suikudes rohuga kaetud augu serval. Hommikuti, kui kerge tuuleõhk ta öörahust äratab, puistavad ta poolkuivanud oksad arvuta pisaraid endisse allika-avausse. Aga siiski on see sagedasti nii kuiv, et konn vihma igatsedes tema põhjas krooksuma hakkab, mille pääle vihmkass metsast haleda kiunumisega vastab. Muidu on ümberringi vaikne ja surnud: siin elutsevad veel ainult eluta elanikud.

Aga see kõik oli teisiti, kui allikas alles vulises ja kui ta külmkarsked vood salatungil maapõhjast üles poole hoovasid, nagu tahaksid nad noorusjõust käharaid tammeoksi palaval ajal jahutada.

Allikale käis siis kaks jalgteed: ühte sõtkus neiu, kes painduv kui pilliroog ja kerge ning kärmas, nagu noor hirv; teist tüse ja tugev noormees, kelle samm raudne ja raske, nagu vanataadi taevavanker.

Juba kolm aastat olid nad vett võttes üheskoos omad kruusid allikasse surunud, aga veel sõnagi polnud nad teineteisele lausunud. Ja neiu oli nii häbelik, et noormees talle ainult allikapeeglis silma võis vaadata. Aga kui kolm aastat ja kolm päeva täis said, ei suutnud noormees enam vaikida, vaid ütles:

„Vaata, ma olen tubli ja tugev kui põline tamm ning sina painduv ja peenike nagu pilliroog, siiski löön värisema, kui allika põhjas su silmi näen. Sellepärast ütle mulle: armastad sa mind?“

Aga neiu täitis sõnalausumata oma veekruusi ja kadus kergel sammul jalgteed mööda õitsevate toomingate varju. Noormees vaatas talle tardunud pilgul järel ja läks siis norus pääga kodu.

Järgmisel päeval oli ta jällegi allikal ja kui ta selle põhjas neiu silmi nägi, kordas ta oma eilast küsimist. Neiu pani aga veevõtmisega allika virvendama ja varjas nõnda omad silmad nooremehe eest.

Teist korda sammus noormees norus pääga kodu.

Aga kui ta kolmandal päeval oma küsimist allikal kordas, tõstis neiu omad silmad üles ja vastas:

„Ma olen peenike ja painduv, sina aga tüse ja tugev, kuid siiski lööd sa minu silmade ees värisema: ma armastan sind. Tule homme jälle, siis küsin sinult midagi."

Nende sõnadega lahkus ta allikalt.

Rõõmsalt ja kõrgel hoitud pääga sammus noormees kodu. Alles siis märkas ta, et ta veevõtmise oli unustanud.

Kui ta järgmisel päeval neiu vastas allika kaldal seisis, küsis see:

„Ütle, oh tugev noormees, missugune on su armastus?"

Ja noormees vastas:

„Mu armastus on puhas ja kindel kui surnurüü ja selge ning põhjatu, nagu su silmade vaade."

„Siis tule ja suudle mind otsa ette, kuid ära aja mu kuldseid lokke segi."

Ja noormees astus üle allika, suudles neidu otsa ette ning ei ajanud tema lokke mitte segi.

„Homme näeme jälle," ütles neiu ja kadus veekruusiga jalgteel.

Noormees pidi koduteelt tagasi pöörama, sest ka täna oli ta unustanud vee võtmata.

Kui ta teisel päeval allikale läks, ütles talle neiu:

„Sa tugev noormees, kui su armastus ikka veel puhas ja kindel on kui surnurüü ning selge ning põhjatu nagu mu silmade vaade, siis tule ja suudle mu hõõgavaid palgi, aga ära puutu neid valgeid lilli, millega ma oma juuseid olen ehtinud."

Ja noormees täitis neiu soovi, suudeldes tema koidupunalisi palgi, kuna ta valged lilled puutumata jättis.

Kolmandal päeval ütles neiu nooremehele:

„Ma usun su armastuse puhtust ja põhjatust, sellepärast tule ja suudle mu silmi, millesse sa tänini ainult allikapõhjas võisid vaadata ja mis sind värisema panevad. Kuid hoia, et sa seda pärga ei mulju, mis ma pääs kannan."

Ja ettevaatlikult võttis noormees neiu pärjalise pää oma käte vahele ning suudles neid põhjatuid silmi, mille pilk luupainajana tal hinge oli ähvardanud kinni matta.

Uhkena ja rõõmsana oma armastuse puhtuse üle astus ta teisele poole allikat endisele paigale tagasi. Neiu aga langes oma neitsilikkuses pakitsevate rindade pääle maha ja nuttis, nuuksus...

Tummas mõistmatuses seisatas noormees ja vaatas nutjat. Siis astus ta üle allika...

Sel kolmandal päeval läks neiu raske südamega ja kerge veekruusiga kodu, sest rinnas puudus süütus ja kruusis vesi. Tema kuldsed lokid olid sasitud ja neid ehtinud pärg jäi allika kaldale muljutuna närtsima...

Aga see kõik oli ammu, väga ammu. Ainult Koit ja Ämarik teavad sellest kevade lõpul tummal pilgul teineteisele jutustada.

Kurvalt kumardub põline tamm kuivanud allika rohtunud kaldal ja valab ööunistustest ärgates arvamata pisaraid ilmsüütuse aegade üle, kus selged silmad teineteist veel allikapeeglis leidsid.

## Kuningas ja ööpik.

Kord elas kuulus kuningas.

Umberkaudsed rahvad ja riigid oli ta rüüstanud, nende pühad paigad rüvetanud, viljapõllud ja taimeaiad hobuste ning sõjavankritega sõtkunud ja inimesed tapnud või kaugele maale vangi viinud. Naiste seast oli ta välja valinud need, kes ilusad näost ja kenad kasvu poolest, ja oli nad ära annud sõjameeste kätte, et nendega tehtaks häbematа tööd: ja neitsilikkus sai naeruks ning raskejalgsust ei pandud mikski.

Ta läks üle kõrgete mägede ja tuli ilmapiirile, kus on aset ainult ääretu meri. Ja ta käis maad läbi, mis ulatavad päiksetõusust kuni päikseloodest saadik, ning ta ei leidnud ühtegi, kes temale oleks võinud vastu seista.

Suured sambad laskis ta ilmaotsadesse üles seada ja nende pääle kirjad panna iseenese auks igavesest ajast igavesti ja Jumalale tänukiituseks, et ta tema käsivartele võimu oli annud. Ta laskis härgi tappa, kes olid nuumatud rammusal mäerohul, ja valitud pudulojukseid lugemata palju, et Jumalale tuua maguslõhnalist ohvrit kestvaks ajaks.

Aga need mõned võidetud, kes olid kuidagi oma hinge päästnud, põgenedes sõjakirve tera eest kaugetele mägedele või rabade taha, istusid nüüd külade ja linnade auravail varemeil ja nutsid.

Ja see väga tark ja jumalakartlik kuningas ehitas suure ja ilusa vangimaja ning keegi ei mäletanud, et see kunagi tühi oleks seisnud.

Aga juba esimesel kevadel pärast vangimaja valmissaamist laulis tema ees sanglepa otsas ööpik.

Ustavad sulased teatasid sellest kuningale.

„Millest ta laulab?“ küsis see.

„Vabadusest ja armastusest, kõigearmulisem valitseja,“ vastasid sulased maani kumardades.

Silmapilguks jäi tark kuningas mõttesse. Siis tegi ta oma suu lahti ja ütles:

„Elu on vangipõlv ja ülekohus oleks vabadusest laulda. Elu on kättemaksmine ja kuritegu oleks armastust ülendada. Mina, teie kuningas, ei tea, mis on vabadus, sest mina olen orjade ori. Mina, teie käskija, ei tea, mis on armastus, sest minul on ainult kohused. Sellepärast võtke minu tigedam jahikull ja laske ta ööpiku kallale.“

Sõnalausumata täitsid ustavad sulased oma valitseja käsu.

Järgmisel õhtul võisid nad temale teatada:

„Kõigearmulisem käskija, vangimaja juures valitseb vaikus.“

Kuid järgmisel kevadel laulis vangimaja akna all sanglepa otsas uus ööpik ning jällegi lasti kuninga kurjem kull lahti kes lauliku suu igaveseks sulgus.

Nõnda kordus see igal kevadel, sest igal uuel kevadel laulis ka uus ööpik sanglepa otsas.

Aga see sündis, et see kõige vägevam ja targem kuningas üles tõusis sõdima rahva vastu, kes tuli säält poolt ilmaotsa, mis seisab kaugete mägede taga, ja teda võideti ära. Tema ustavad sulased löödi maha ja tema omad silmad pisteti päält välja ning et ta nälga sureks, heideti ta sinna suurde vangimaija, mis ta ise omas tarkuses ja vägevuses oli lasknud ehitada.

Igavene pimedus valitses tema ümber.

Ülevalt laest läbi akna vilkusid tähed, aga kuningas ei võinud neid näha. Vangimaja nurkade ümber hulus tuul, aga kuningas ei kuulnud seda, sest müürid olid liig targasti ja tugevasti ehitatud. Tema endises kojas prassisid võõrad mehed ja naljatasid tema noorte tütardega, kelle kuldseid lokke ehtisid kalliskivid ja pärlid, aga kuningale ei toodud sellest sõna, sest tema sulased olid surnud.

Aga kui nälg ja janu teda valusalt piinama hakkas, siis hüüdis ta ahastuses oma Jumala poole.

Ja Jumal läkitas ingli ja laskis teda oma igavestesse hoonetesse kutsuda. Aga sel

silmapilgul, kus kuningas Jumala sõnad ingli suu läbi oli kuulnud ja ennast paradiisi minemiseks valmis pani, kõlas vangimaja vaikusse ja pimedusse lauluhääl.

Kuningas jäi kuulatama ja kuulatades unustas ta nälja ning janu. Sellepärast pööras ta palves Jumala poole ja ütles:

„Armuline Issand! Valgusta mind, kuningat, et mõistaksin, kelle laulu hääl mu kõrvu heliseb, ja et aru saaksin, millest ta laulab, siis tahan kohe sinu juurde tulla."

Ja Jumal läkitas oma ingli ja laskis kuningale kuulutada:

„See on ööpik, kelle lauluhäält sa kuuled. Ta istub vangimaja ees sanglepa otsas ja laulab vabadusest ning armastusest."

Ja kuningas palus teist korda:

„Helde Jumal! Luba, et veel ainuski silmapilk seda laulu kuulan, siis tulen kohe."

Aga enne kui Jumal kuninga sõnade pääle sai vastata, vaikis laul. Sellepärast ütles kuningas Jumalale:

„Vaigista mu ahastust, oh Issand, ja ütle, miks ööpik enam ei laula?"

Ja Jumal vastas tale ingli suu läbi:

„Kõige vägevam ja armulisem kuningas, kes su ustavad sulased maha lõi, sinu omad silmad pääst välja pistis ja su siia vangikotta heitis, et sa nälga sureksid, saatis oma tigedama jahikulli ööpiku kallale, sellepärast ei laula ta enam. Aga järgmisel

kevadel tuleb uus ööpik, see laulab jälle vabadusest ja armastusest, kuni kull ta murrab.“

Nüüd palus kuningas kolmat korda:

„Armuline ja kõigevägede taeva ja maa valitseja! Olen ikka sinu tahtmise järel elanud ja sinu käskusid täitnud. Sinu nimekõla olen kannud riikide radadele ja ilmapiirideni. Sellepärast oh kuule mu viimast palvet ja pikenda mu elupäivi uue kevadeni. Pane täna oma paradiisi uksed minu ees lukku ja ava nad alles aasta pärast. Kui aga nälg mind piinab, mu keel suulakke kuivab ja kui ahastuses sinu poole hüüan, siis tee, oh Issand, oma kõrvad kurdiks, löö oma süda kõvaks ning lükka oma hingeuksed minu palvete ees kinni, kuni ma veel kord saan kuulnud laulu vabadusest ja armastusest.“

Ja Jumal kuulis kuninga palvet ning pikendas tema elupäivi uue kevadeni.

Aga et kuningas öö ega päeva, suve ega talve, sügise ega kevade vahet ei teadnud, siis pidi ta oodates terve aasta ärkvel mööda saatma, et ööpiku laul teda magades ei tabaks. Ja kui siis viimaks igatsetud üürike laul vabadusest ja armastusest uuesti kõlas, palus kuningas jällegi Jumalat, et see tema elupäivi veel üheks aastaks pikendaks.

Nõnda palub pime kuningas igal kevadel uuesti ja ikka täidab armuline Jumal tema alandlikku palvet, sest kuninga elu on püha ja tema palve Jumala meele pärast.

Endine sanglepp on juba ammugi kõdunenud ja tema asemel seisab täiskasvanud noor, aga ikka veel kannatab kuningas nälga ja janu ning ootab kannatliku meelega ärkvel olles, et veel kord laulu vabadusest ja armastusest kuulda.

# Ööpik ja lilled.

Ilusal kevadel laulis koplis ööpik. Samal kevadel hakkasid sääl ka lilled õitsema.

Ja kui ööpik neid ilusaid lilli nägi, mõtles ta:

„Nad õitsevad ainult sellepärast nõnda ilusasti, et mina laulan.“

Ja ööpik laulis veel ilusamini.

Aga lilled, kes ööpiku laulu kuulsid, mõtlesid:

„Ta laulab ju ainult sellepärast nõnda ilusasti, et meie õitseme.“

Ja nad õitsesid veel ilusamini.

# Armastus.

Kord elas kuningapoeg. Tema oli kuulus oma tarkuse poolest. Tervest ilmast tulid teised kuningapojad ja kuningatütred teda kuulama.

Aga seesama tark kuningapoeg ei teadnud, mis on armastus.

Ja see sündis, et ta kuningatütart nägi, keda ta tahtma hakkas.

Ja ta astus tema juurde ja ütles:

„Tahad sa mulle naiseks tulla?"

Aga kuningatütar sai väga kurvaks ja vastas:

„Kuidas peaksin sulle naiseks tulema, kui sa mulle sõnagi armastusest ei räägi?"

Ja kuningapoeg ütles:

„Kõik tean ma, aga seda mitte, mis on armastus."

„Siis mine ja õpi seda tundma," vastas kuningatütar.

Ja kuningapoeg läks.

Kõigepäält tuli talle vastu kevade. Ta kandis veekruusi käes ja ta oli kui noor naine, kes omad lokid pärjaga ehtinud.

„Mis on armastus?" küsis temalt kuningapoeg.

„Armastus on joovastus," vastas kevade raugel häälel, oma rammestunud liikmeid sirutades.

Edasi astudes sai kuningapoeg suvega kokku. Kui ta sellelt armastuse järele küsis, kehitas see oma rasket koormat ja vastas:

„Armastus on valu."

Suve kannul sammus sügise. Aga tema ei lausunud kuningapojale sõnagi; ta puistas ainult kollaseid lehti vinguvasse tuulde ja silmis seisis tal lugeda:

„Armastus on nukrus."

Ja kui kuningapoeg lõpuks talve juurde jõudis, mässis see enese valgesse rüüsse ja angunud õhus helises kiriku kellana:

„Armastus on surm."

Nüüd pööras tark kuningapoeg kuningatütre juurde tagasi ja ütles talle säravail silmil:

„Palju nägin ja kuulsin armastusest, aga kõik nad tõendavad ühte ja sedasama: armastus on õnn ja elu. Tahad sa nüüd mulle naiseks tulla?"

Ja kuningatütrest sai kuningapoja naine.

# Laulik.

Kord hakkas inimestel ilmas väga raske elu. Taevase Jumala kõrvu kostis ainult kaebamine ja nutt.

Ja kui Jumal ära tüdines seda kuulates, ütles ta laulikule:

„Mine maa pääle inimeste juurde ja õpeta neid oma lauluga elumuresid unustama."

Ja laulik läks.

Noortele kuulutas ta joovastaval keelel igavest armastust, mis aga elus ainult silmapilgu kestab. Täiskasvanute rinnas sütitas ta võitlushimu ja julgeid püüdeid. Vanadele surus ta kortsud kulmudele ja pani neid elutühjuse üle sügavamalt järel mõtlema. Kurbadele laulis ta nukrameelsuse imelisest luulest, rõõmsatele elunalja üllatavast kaasakiskuvusest, elust-tüdinenuile ja ilmapõlgajatele avas ta aga loodusväravad ja õpetas nõnda neile uuesti, mis on naeratus.

Kõik kuulasid laulikut ja ununenud oli elutüdimus ning hingevaev. Jumala kätte ei kostnud enam ei hädaldamist ega ohkeid.

Sellepärast kutsus ta oma ingli ja ütles temale:

Rutta maa pääle ja too mulle sõnumeid, kuidas inimeselapsed elavad. Juba ammugi

pole ma nende suust palveid ega kiidulaule kuulnud."

Ja kui ingel maa päält tagasi tuli ütles ta:

„Vägede Jehova! Inimesed on sinu unustanud. Nad käivad lauliku järel ja kuulavad teda."

Ja Jumal ütles inglile:

„See on halb, et ma lauliku ilma olen saatnud. Sellepärast rutta maa pääle tagasi ja vii talle sõna, et mina teda paradiisi ootan. Siin kõrgel pilvistel troonidel, mis minu inglid õhtupäikse säraga peavad kuldama, olgu tema igavene asupaik."

Ja ingel ruttas ja tõi lauliku üles Jumala juurde.

Aga kui issand teisel päeval meelt lahutades jalutama läks ja kui taevaväed talle kuldpasunatega kiitust puhusid, pani ta laulikut tähele, kes üksipäinis istudes alla maa poole vahtis ja pisaraid valas.

„Mispärast ei laula sa?" küsis temalt Jumal.

„Kellele peaksin paradiisis laulma?" vastas laulik.

Ja kui Jumal mõttes lauliku ees seisma jäi, palus see:

„Armuline Issand! Luba, et ma tagasi lähen inimeste juurde, sääl igatsetakse minu järel."

Aga Jumal vastas:

„Sinna ei pea sa mitte tagasi minema oh laulik, sest sind kuulates võõrduvad inimeselapsed minust."

„Siis luba, et ma põrgu lähen ja sääl laulan, sest kui sa mu laulikuks oled loonud, siis pead sa ka kõrvad andma, mis mind kuulaksid."

Ja Jumal sai väga kurvaks, et laulik temalt niisugust asja palus. Siiski ütles ta:

„Maailma uksed olen käskinud sinu ees, oh laulik, lukku panna, aga taeva- ja põrguväravad olgu sulle igavesti avatud. Sellepärast mine alla ja laula pimedusriigis."

Kiirel sammul tõttas laulik teele, et kannatajate meelt jahutada.

Ja kui ta seda piina nägi, mis põrgu pimedust täitis, sai ta meel väga haigeks. Ta istus vaevatute lähedale ja tema hingest voolas imeline laul. Kohe selgisid valus vilkuvad silmad, tasanesid kannatusest kortsunud palged, ununesid igaviku hirmsad mälestused. Kõik vaikis ja kuulas, ainult laul voogas, elas, paisus.

Ja kui viimne päev kätte jõudis, saatis Jumal oma poja, et ta kõike, mis kannatab, pidi lunastama.

Aga kui Kristus põrguväravate taha astus, siis koputas ta asjata, sisselaskmist nõudes: ükski ei läinud väravaid avama, sest kõik kuulasid laulikut.

Aastatuhanded on viimsest päevast mööda, aga ikka veel seisab Kristus ja koputab. Kõrgete väravate taga jääb aga kõik endiselt vaikseks, ainult laul voogab ja heliseb.

# Kandlemängija.

Ta oli vana ja hall, aga tema rinnas loitis noorustuli ja tema hinges asusid unistused ja vaimustus.

Terve elu oli ta ilule pühendanud ja temale oma varanduse ja au ohvriks toonud.

Ta keha oli nälga ja jänu kannatanud aga oma hingeihasid ei unustanud ta siiski.

Terve ilma rändas ta läbi ja otsis kõige kuulsamad meistrid üles, et nende kunsti iluallikal juua.

Kunst sai talle jumalaks ja ilus otsis ta elulunastust. Kunst oli kannatus ja ilu — elumõtte ilmutus. Kunst tundus patustpöörmisena ja kui ta lapsepõlve süütuse järel igatses, siis tõttas ta ilu juurde.

Siis kutsus teda Looja ja ütles:

„Ilm on vanaks saanud, aga ainult lastest on midagi loota; ilm on tuimaks läinud, aga ainult kannatus annab vilja; ilm nõuab jällegi lunastust, aga mul on ainult üks poeg, — sellepärast mine sina inimeste sekka ja kuuluta uut armuõpetust, nagu ma seda sulle kandlekeeltesse olen pannud. Ja vaata, mina olen sinuga ilma otsani."

Ja kandlemängija võttis Looja häält kuulda ja läks välja inimeste juurde.

Ta käis mööda suuri teid ja nägi suuri linnu, suurt rikkust ja pillavat toredust. Aga kui ta mängima hakkas, vaatasid inimesed tema halli habet ja tema kortsus palgeid, ja nii mõnegi ärdameelse silmis paistis kaastundmus ja halatsemine. Ja nad pistsid käed tasku, võtsid rahatükid välja ja heitsid nad kandlemängija jalge ette.

Ja igal pool linnades ja rahvarikkais paigus, kus ta kannelt lõi, kogusid uudishimulikud tema ümber, imestasid tema sõrmede väledust ja andsid temale sandikopikaid.

Ja nad panid väga pahaks, kui nad nägid, et kandlemängija nende anded tolmu jätab. Ja nad naersid, mõnitasid ja sõimasid teda.

Nukral meelel tõttas kandlemängija linnast linna, paigast paika, aga igalpool võeti teda sandina, kerjusena vastu.

Ja juba hakkas tema ihuliikmeisse väsimus kinni, kui ta teekaldal rändajat puhkamas nägi. Ja ta astus tema juurde ja mängis tema ees.

Aga kui ta sai mänginud, tegi rändaja oma suu lahti ja ütles:

„Ma olen rõõmus, et sa mulle kannelt mängisid, aga veel rõõmsam, et mul midagi pole sulle tasuks pakkuda; sest kui mu päralt ka kõik maailma kuningriigid ja nende au ja nende varandused oleksid, siiski tunneksin sinu ees häbi. Olin kurb ja sina rõõmustasid mind; mul oli kõht

tühi, ja ma unustasin nälja; mul kuivas kurk, aga nüüd oleks nagu janu kadunud. Kandlemängija, tule minuga!"

Ja kandlemängija läks rändajaga.

Punasel Lagedal
1912.

# Poiss ja liblik.

Metsaga põhjatuulte eest varjatud aasal kasvas ilusal kevadel palju lillesid. Aga asjata ootasid nad noppijat ja nii mõnigi oli oma õilmed enne oodatava tulemist poetanud. Sumises küll mesilane, aga see ei noppinud, lendles liblik, aga see ei murdnud.

Ja juba hakkasid lilled lootust kaotama ning nurisedes pöörasid nad Jumala poole. Ja Jumal saatis nende juurde poisi, kes lilli armastas ja neid häälmeelel noppis.

Ja kui poiss aasale astus, tuli lilledesse suur rõõm ja nagu ühest suust hüüdsid nad:

„Nopi mind! Nopi mind!“

Ja nende magus lõhn täitis õhku.

Joovastuses lähenes poiss esimesele lillele. Ja juba sirutas ta käe, et seda murda, kui liblik lendu tõusis: tükk siidi, teine sammetit, ja siis nagu kalliskivi-sädemed, lumehelbe petlik helk — niisugune oli liblik, kui ta tiibu lehvitas.

Ja ainult pisut lendas ta edasi, jällegi lillele laskudes, kus ta omad tiivad päikesepaistel laiali ajas.

„Lase, ma võtan su kinni,“ ütles talle poiss, lillesid unustades.

„Püüa,“ vastas liblik.

„Ega ma haiget tee, vaatan ja lasen jällegi lahti.“

„Püüa.“

„Ma ei puutugi, ainult vaatan lähedalt,“ rääkis poiss ärdalt.

„Võta kinni, siis võid kõik.“

Ja poiss hakkas püüdma.

Esiteks hiilis ta salaja liblikale lähemale; aga vaevalt sai ta mõne sammu astunud, kui liblik juba teisele lillele liugles ja nagu narrides oma ilusaid tiibu lehvitas.

Poiss sai kärsituks.

Algas jooksmine, püsimata tagaajamine: samm siia, teine sinna, hüpe paremale, teine pahemale poole, üle mätaste ja väikeste põõsaste, ikka põiklejale liblikale järele, kes kord lõunasse, sestsamast põhja, kord madalasse lillede sekka, siis üles päikese poole virvendas. Ikka edasi tormasid poiss ja liblik; üks oma painduvail, väledail jalgel, teine — tiibadel, siidina, sammetina, kalliskividena säravail. Ei väsinud põgeneja ega jätnud tagaajaja.

Viimaks tõusis liblik kõrgele ja lendas üle metsa, mis aasa põhjatuulte eest varjas.

Alles nüüd jäi poiss hingeldades seisatama ja vahtis äreval pilgul, palavikupuna palgil, liblikale järele, nagu loodaks ta tema tagasitulekut.

Aga kui poiss nõnda seisis ja üksisilmi metsa taha vahtis, lehvitas tuuleõhk talle joovastavat lõhna ninasse: ja meelde tulid ununenud lilled, mis noppijat ootasid.

Lõhnast heldununa, äritatuna pöördus poiss ja oli valmis lähema õie poole kumardama, aga jahmatades jäi ta paigale ja ta palgilt kustus leegitsev jumi: liblikat püüdes oli ta kõik lilled ära tallanud.

Nukralt istus poiss maha ja hakkas kibedasti nutma: ta armastas ju lillesid nii väga ja oleks neid häälmeelel noppinud.

Punasel Lagedal
1912.

# Kuulus karsklane.

Ja see sündis, et inimsugu maa pääl ikka rohkem hakkas igatsema joovastust, mis sünnitas lõbu.

Lõbutsemiseks võeti naisi ja ihati mehele, lõbutsemiseks loodi ihasid äritav kunst, lõbutsemiseks suitsetati uimastavaid rohtusid ja lõbutsemiseks maitsti kibedaid ja magusaid jooke.

Ja kui seda nägid need, kes inimsoo suurtest ülesannetest unistasid, said nad väga kurvaks ja ütlesid:

„Lõbutsemine viib inimsoo hukka."

Aga teised vastasid neile:

„Inimsugu on hukkaminemisel, sellepärast hakkab ta lõbutsema."

Ja sel vaidlusel ei olnud lõppu.

Seda kõike nägi ja kuulis Jumal taevas ning ta läkitas mehe maa pääle, kes pidi inimestele nende pühaid kohuseid meelde tuletama, neile elukarskust õpetama.

Ja see mees rääkis ning kirjutas palju ja ilusasti. Varsti liikus kõigi huulil tema nimi.

Joodikud heitsid rõõmsas tujus tema üle nalja, oopiumisuitsetajad sonisid temast, Venuse preestrid pilgutasid tema nime kuul-

des kelmikalt silmi ja prassijad panid käed kõhule risti, emad valasid tänupisaraid, kuna parajuslased rahuldunult naeratasid:

„Eks ta ole ükskõik, millega leiba teenitakse. Aga ilusasti räägib ta! Kes piiblit pole lugenud, võiks uskuma hakata.“

Aga ikka kaugemale tungis elukarsklase kuulsus. Haritud inimestel oli häbi tema raamatute sisu mitte tunda ja koolides pidid lapsed juba esimesel õpeaastal tema kõrgete paleustega tutvunema. Isegi Jumalast seatud maavalitsejad tuletasid tema nime meelde riigi eelarve kokkuseadmisel.

Viimaks sai üldine tänutundmus nii suureks, et kõik rahvas kui üks mees kokku tuli ja toreda saatkonna valis, kes kuulust karsklast pidi tervitama. Tervitajate seas olid isegi Venuse preestrid, oopiumisuitsetajad ja need, kes armastasid maitsta magusaid ja kibedaid jooke; ainult emad, kes valasid tänupisaraid, olid tulemata jäänud, sest neil polnud lapsi kellegi hooleks jätta.

Tervitusse pandi ilusaima keele ilusaimad sõnad ja nende valiku üle vaieldi kaua.

Ja vaata, kui see rahva läkitatud saatkond jõudis kuulsa karsklase maija, siis nägi ta seal kõhna mehe surnukeha. Tema ees põlvitades nuuksus õnnetu ja enneaegu vananenud naine, kuna nälginud lapsed tummal pilgul juures seisid: nende isa oli öösel oma elutööst kurnatult hinge heitnud.

# Näkk.

Olime palju käinud, otsides kõrgel nõmmel seeni ja marju. Ikka mäest üles ja mäest alla, nõnda läks me tee. Ja kui läbi saledate mändide all orus mõnes kohas vilkus vaikne järvepind, jäime üürikeseks teineteise kõrval seisatama, et vaadelda tummalt, virvendaval pilgul. Siis piilusime teineteisele silma, naeratasime ja astusime edasi õitseva kanarpikuga kaetud pinnal.

„Kas me ei istuks pisut?" küsin ma.

„Olete väsinud?" vastab ta veidi muigavail huulil, tõmbab nisukõrrekollase juuksepatsi rinnale ja vaatleb seda, nagu kardaks ta roosade lintide sõlme harunemist.

„Ah ei!" vastan, sest ma ei taha enne teda väsida. „Muidu, niisama, hää oleks vahel istuda. Istume kuhugi mäenõlvakule, kust kaugemale näeb."

„Aga mina tahan orgu istuda," vastab ta isemeelikult pääd selga visates.

„Siis istume orgu, minugi pärast."

„Nüüd ma enam ei taha orgu istuda."

„Noh, siis istume mäele."

„Ka mäele ei taha."

„Ronime siis teine teise puu otsa."

Ta vaatab mulle naerdes silma ja ütleb:

„Lähme näkile."

„Näkile?" küsin ma.

„Teie ei tea näkki?"

„Ei."

Me lähme. Tema on teejuhiks ja ta on iseteadvalt uhke, et ta teejuhiks oskab olla. Me ronime paarist mäenõlvakust üle ja laskume järve kaldale, kus ta mu vana lootsiku juurde viib, mille otsale istume.

„On see teie näkk?" küsin ma.

„Seesama," vastab tema.

Aga see on ainult lootsik, esiisade lootsik, valmistatud saeta ja höövlita, tahutud kahest jämedast pakulõmmust, mis pärast kirvega õõnsaks raiumist puupulkade abil kokku liidetud. Kahe poole vaheline pragu on laialt irvakile ja iga aerutaja läheks selle sõiduriistaga armuta põhja. Lootsiku päras ja ninas arvan pussilõikeid aimavat ja ma otsin, ehk tabab silm kusagil ehtekirju. Aga ma ei leia midagi. Paadi ümber kasvavad nõres kased ja laiaoksalised kuused ning nende juurikaid katab pikk kuluse tüükaga rohi, pehme sammal ja jalgade all ragisev mädanenud risu. Järv on ära kuivanud, virvendavat vett paistab liimendava muda keskel ainult kitsad siiraviiralised ojad, mis laisalt uitavad lääne poole, kus voolab jõgi. Juba ajavad üksikud rohututid podiseva, kobrutava muda seest üles ja mõne aasta pärast on nad vististe nii sagedateks tihenenud, et silm enam liimendaval poril ei seleta pardi jälgi. Õhku täidab kääriva turba,

kopitanud huumuse ja tuulukese õõtsutatud vaigu lõhn.

„See on ju lootsik," ütlen natukese aja pärast.

„Ei, see on näkk."

„Kust teie seda teate?"

„Tean, vanad inimesed räägivad."

„Mis nad räägivad?"

„Seda ma ei tea, ei mäleta, aga see on hale lugu."

„Õnnetu armastus," sõnan endamisi.

„Teie teate seda?"

„Tean, armastus on ikka õnnetu."

„Kui teate, siis rääkige... rääkige, ma palun. Jutustage pikalt ja laialt, ma kuulan. On see ka hirmus?"

„On ka pisut hirmus."

„Rääkige siis ruttu!"

Aga mis pidin ma rääkima, kui sellest näkist täna alles esimest korda kuulsin. Tütarlaps istus mulle lähemale ja oma pilguga rippus ta mu huulil. Tema sinistes silmades, mis nagu tumedamatest ja valkjamatest rõngastest kokku lükitud, sädeles uudishimulik kärsitus ja iga uus pilk, iga korduv laugude liigutus näis andvat silmadele uue, enneolemata varjundi. Vaatasin neid muutlikke värve, vaatasin kannatamatuses tõmblevaid pondunud, päikse ja tuule lõhestatud huuli ning algasin siis nõnda:

„Ammu, väga ammu kasvas siin suur, suur mets, palju suurem kui nüüd. Puud tärkasid, kasvasid, said pikaks ja jämedaks,

nii et seitsme mehe sülipäts mõõtmiseks ei küüninud, ja ükski ei raiunud neid ega klaasinud nende oksi, sest igal puul oli oma kaitsevaim, ning mida suurem puu, seda suurem vaim. Kevadel kukkus nende ladval kägu, aga keegi ei teadnud, kellele ta kukkus; all okstes laulis lepalind, ja ükski ei teadnud, kellele ta laulis. Järv oli siis alles hõbeselget vett täis ja tema virvendused helkisid kaugele mäenõlvakule. Sumedail kevadöil, kui juhtus, et kütt kusagil kuuse all lõkke leiguses väsinult silmad sulus, äratas teda sagedasti vali huikamine või hele püsimata naer, nagu lööksid poisid küla vainul pillerkaari. Mindi aga otsima, siis ei leitud kedagi, ainult oksad ragisesid jalge all ja hirmunud lind krobistas lendu tõustes puis.

Sel ajal elas siin järve ääres näkk. Veel minu vanaisa mäletab suurt õõnest puud, mis tal eluasemeks olnud. Näkk see oligi, kes metshaldjate huikamistele naerulaginaga vastas ja väsinud küti öörahu heidutas. Tema'p see oligi, kes selle lootsiku sepitses ja järvel aerutamas käis, nagu oleks ta mõni kalapüüdja! Talle tegi nalja inimeste talitusi toimetada ja elada kui metsamees. Aga kui ta tembutamistest tüdines, hüppas ta lootsikust järvepinnale ja traavis hirnudes, nagu tore täkk, ning tema kabjad tagusid veevirvest tuld. Ja ta tõmbas pea selga, kaela rõngasse, ajas oma kähara saba püsti, norskas ja puhus ninasõõrmeist auru, nii et päike ja tähed tumenesid. Sestsamast

laskus ta veepinnale, muutus pardipojaks, kes prääksub ja prääksub, nagu oleks tal ema kulli küüni jäänud. Vahel õõtsub ta valge laastuna järvel, aga siis kargab ta uuesti lootsikusse ja sõuab nagu täis mees. Ööseti, kui udu tõuseb, piilub ta järvekaldal pimedas puude vahel ja liugleb ajuti ühest järveservast teise, nagu oleks vesi Jaanipäevalgi kiilasjääs. Ja veel palju muid tempa tegi näkk, aga ükski inimene polnud teda nägemas ega tema tegusid tähele panemas.

Kord juhtusid siia järvele noormees ja neiu. Noorelmehel oli pikk kasv ja neiul sinised silmad. Valkjaskollased juuksed lehvisid pihal ja nad ulatasid niueteni...“

„Kui pikad!“ imestas kuulaja, „minul ei ulata sinnamaale.“

„Aga kui nad lahti teha?“

„Siis... ma ei tea.“

Ja edasi jutustades palmisin tema juuksed lahti, aga tema ei pannud seda tähele, sest ta rippus silmega mu huulil. Ja ma mängisin tema lokkidega ning rääkisin:

„Aga kui nad nõnda seisatasid, — neiu oli paljust käimisest väsinud, kuigi ta seda ei tihkanud tunnistada —, nägid nad näkki järvel selili lootsikus lamamas ja jalaga sõudmas.

„Kutsu seda kalameest, ehk võtab ta meid sõitma,“ ütles neiu.

Ja noormees kutsus.

Aga näkk oli neid juba ammugi tähel pannud. Ta oli näinud nooremehe sirget

kasvu ja neiu siniseid silmi ning tema valkjaskollaseid juukseid, mis ulatasid niueteni. Ja ta süda värises rõõmu pärast, kui ta vanamehena kalda poole sõudis.

„Kas võtate meid sõitma?“ küsis neiu.

„Mu lootsik on väike, ta ei kanna kolme,“ vastas näkk.

„Ehk lubate siis meid kahekesi minna ja jääte ise seniks kaldale?“

„Mu lootsik on ümarguse põhjaga ja petlik, usaldan teda ainult enese hooleks.“

„Aga kas te mind sõidutaksite?“

„Astuge sisse,“ oli näki lühike vastus.

Ja neiu astus näki lootsikusse ning noormees jäi üksipäinis järvekaldale.

Aga niipea kui lootsik kesk järve oli jõudnud, kadus vana kössis kalamees ja tema asemel istus uhke noormees, mõõk vööl, kiiver peas ja kannuksed jalas. Näost oli ta kui kuninga poeg ja tema keha rääkis kangelasest. Neiu ei saanud sõnagi suust, ta rippus ainult nooremehe huulil, oodates et see midagi ütleks. Aga näkk jäi tummaks ja vahtis ainult neiu siniseid silmi. Viimaks hakkasid ta huuled liikuma ja neiu kuulis joobnustavaid sõnu:

„Ootasin sind ammu, väga ammu. Kui üksi lootsikuga sõudsin või kui ajaviiteks metsas luitasin, siis mõtlesin sinu pääle. Murueit kiitis oma tütreid, aga mind piinas igavus, haldjad huikasid mulle laanest, aga mina vastasin nende kutsele naeruga. Olen vana, olen igavene, kuid armastan surelikke.

Armastan kevadeti nõmmel rännata, armastan hiilida lokkavatele aasadele, kus kasvab palju lilli. Lasen nende sekka põlvili ja unustan nende lõhna, sest igal lillel on oma lõhn ja lillede lõhn on nii üürike. Aga kui ma suudluskumardustest väsin ja kui näen, et veel niipalju on uusi tundmata lilli, mis ootavad ja lõhnavad, siis saan nukraks ja heidan kesk lilleaasa rohu sisse maha, nuuksun, nuuksun, nagu oleksin mõni inimene, kes joobnud õndsuse ärdusest."

Ja ta küsis neiult:

„Oled sa kevadeti kuulnud mu nuuksumist, kevadeti kui kõik hõiskab ja lõõritab?"

„Olen kuulnud, üksi olles olen kuulnud," vastas neiu.

„Oh jaa! Sa pidid mind kuulma, sul on ju nii sinised silmad. Aga sügisel, kui mets on vaikinud, tean laanenurgas varjatud sooja paiga, kus kasvavad toomed. Siia hiilin ma ja ootan, kas vast nende õienupud teistkorda ei pakata. Ja kui esimest valget õilmekest silmitsen, jään ma tummaks selle päevani, kus viimased helbed pudenevad varase külma rüppe... Nii olin, kui sind igatsesin, mu ainuke, mu üürike. Mul on kaugel, kaugel tuttav metsasalu ja seal kasvab tammede seas suur vaher. Sügise, kui esimesed hallad tulevad, tõmbuvad laiad vahtra lehed helekollaseks, nagu oleksid nad nisukõrrest taotud, mis päikese pleekimisest varjatud tupega. Seda vahtert mäletan, kui vaatlen sinu lokkisid. Aga sinu silmadesse vaadates

pean ikka oma Sinijärve peale mõtlema — ta on üle nõmmenõlvakute kõrgete mägede vahel, kuhu tuuluke kunagi ei pääse. Kui tema pinnal naljatades ühel jalal keksin, põgeneb viirg viiru järel kalda poole, vesi lööb kires sädelema ja mu silmis sütib leek, mis takistab nägemast. Õudne tundmus täidab rinna, võdinad jooksevad üle keha ja ma tahaksin nagu imestades või palvetades põlvile laskuda, sest mu Sinijärveke tundub põhjatuna ja mina ise väiksena, väetina, armetuna. Ja mul on, nagu peaksin nõres pilgul kellegi kätt otsima, et huultega puutuda tema sõrmeotsi."

Ja näkk heitis lootsikus põlvili, võttis neiu värisevad käed ja puutus huultega tema sõrmi, vaat' nii, nii, nii. Tema suudlused olid õudsed ja jahedad, nagu tundmata metsajärve vood, aga neiu kehasse võdisesid palavad hiilid ja meeleliigutuse pärast ei saanud ta sõnagi suust.

Aga kui noormees kaldalt seda nägi, tõstis ta häält ja hüüdis valjusti. Neiu ehmatas, tahtis püsti karata, aga lootsik oli ümarguse põhjaga ja petlik ning tema läks ümber.

Järv neelas näki ja neiu.

Kurvalt käis noormees mööda kallast, hädaldas ja karjus, aga ei olnud ühtegi, kes temale appi oleks tõttanud, teda trööstinudki. Kui tuul viimaks lootsiku järveserva ajas, tõmbas noormees ta kaldasle ja istus pärasse, siiasamasse, kus meie praegu istume. Ja et ta järve äärest ei raatsinud lahkuda, siis

unustas ta kodu, omaksed, unustas pimeda ema ja väeti isa ja asus elama selle õõnsa puu sisse, kus varemalt oli asunud näkk. Ta sõudis lootsikuga järvel ja kandis kaasas teras vibu hõbenoolega, mis pidi tasuma näki teo. Ja iga õhtu vedas ta lootsiku salamärkidega kaldale, lootes et ehk näkk öösel oma sõiduriista tuleb tarvitama. Ja kui ta viimaks oma salamärgid leidis rikutuna, jäi ta järgmisel ööl valvama. Ja ta nägi näkki järvest tulevat, lootsikut vette lükkavat ja kesk järve sõudvat, kus ta neiu voogudest tõstis, lootsikupärasse istuma pani, et tema ees nagu palvetades põlvitada ja huultega puutuda tema sõrmeotsi.

Aga juba pingutati nööri, juba virises vibu, juba sihtis eksimata silm ja hõbenool läks lõhkuma aurust õhku, tabades otse näki südant. Metsast kajas karjatus, hele kiilumine, järvel solises vesi ja kadunud olid neiu, näkk ja lootsik, mille noormees hommikul koiduvalgel harilikult paigalt leidis, ainult salamärgid olid segatud.

Ja noormees hakkas kaevama suurt kraavi, sest ta tahtis järve kuivaks lasta, et leida näkki ja neidu. Ta kaevas hommikupuhtel, kaevas palaval lõunal ja vilul videvikul, kuid mägi jõe pool oli kõrge ja kivine ning töö ei tahtnud paigast liikuda. Ta kaevas oma nooruse, kaevas meheea, kaevas tüdimata ka siis, kui juba juuksed halliks läksid ja silmad enam hästi ei seletanud. Aga kui kraav viimaks valmis sai ja järve vesi

jõkke voolama hakkas, oli mees täiesti pimedaks jäänud ning tal polnud kedagi, kes oleks aidanud otsida näkki ja neidu. Ta häälitses ja hüüdis, aga tema kurk oli kumeduse kaotanud ja tema kutset ei kuulnud keegi. Käsikaudu kobas ta õõnsa puu juurde, istus nukral meelel paadi päras, mäletades läinud päivi, tööd ja askeldust. Ja ükski ei tea tänapäevani, kes ta oli, kust ta tuli, millal ta suri või kes ta maha mattis, aga kõik teavad, et ta oli, elas ja suri.

Palju aastaid läks mööda. Keerdtorm murdis õõnsa puu ja langedes tappis ta palju noori, nii kole suur oli ta. Tema tüve ei klaasinud keegi ja tema jämedus jäi inimestele teadmata. Aga kui rähn tõukusid peletades teda nokaga vasardas, kõmises ta nagu määratu tõrs ja nõmmemännik kajas temale vastu. Esimesed metsatöölised on tema peal istudes tulel silguvarrast pööranud ja nemad räägivad temast imelugusid. Järv on juba siis kuiv olnud ja pardid teinud tema liimendaval mudal jälgi. Lootsik seisnud säälsamas, kuhu vanamees ta jätnud, ja kellelgi pole vaja olnud tema asupaika tänapäevani muuta.

Aga kui mehed jälle kord õõnsal puul istudes silku küpsetanud, tormanud põder metsast raginal kuivanud järvele, nagu oleksid tal tagaajajad kannul või nagu meelitaks teda magus silgulõhn, ja hullus tuhinas traavinud ta otseteed järve, müterdades tugevate kootidega lendavat muda.

‚Ei sel põdral pole õiget aru,' sõnanud üks mees.

‚Ei see pole õige loom,' lausunud teine.

‚Lähme talle appi!' kiirustanud kolmas püsti karates.

Läksidki ja aitasid põdra välja, kuid abi tasuks võtsid talt sarved ja naha. Aga kui nad looma lõhki lõikasid, leidsid mehed tema südamest hõbenoole ja imestades jäid nad ammuli suul vahtima.

‚Sellepärast ta jooksiski,' ütles esimene mees.

‚Eks ma öelnud kohe, see pole õige loom,' tähendas teine.

‚Kes saab noole omale?' küsinud kolmas.

Ja nüüd kahmanud kõik kolm noole järele ja kiskunud selle looma südamest ning rüseledes läinud mehed järvemudasse, kust nad hiljuti põdra päästsid. Aga sel silmapilgul kuulnud nad suurt mühinat ja nagu seitsmepäevase talle haledat määgimist ja kui nad ümber pööranud, olnud põder kadunud, ainult kollasetüveliste mändide vahelt välgatanud midagi kärmast, nagu jookseks seal valkjas emahirv. Kaldal maas olid ainult sarved ja nahk. Jahmatades pillasid mehed hõbenoole järvemudasse ja keegi pole teda seniajani leidnud ehk küll kõik teavad, et ta seal olema peab. Meeste peale aga tuli suur hirm ja nad jäid eluksajaks keeletuks, nii et keegi neilt teada ei saanud, kust võtsid nad sarved ja naha."

Nõnda jutustasin, kui neiu silmega rippus mu huulil. Ja ma ei tea, miks, millal või kuidas ta minu sülle oli saanud, aga praegu istus ta mu põlvil. Vaatasin tema paljaid jalgu ja leidsin tema varvastel kenad kühmud ja tema pahkluudel ilusad piirded. Aga kui püüdsin tema varbaid puutuda ja kui hakkasin katsuma, kas mu sõrmed ulatavad ümber tema jalasääre, võdises roosakas nahk, nagu tahaks ta naeratada.

„Teeb see kõdi?" küsisin.

„Ei, ma ei karda kõdi," vastas tema.

Ja ma vaatlesin tema siniseid viirsilmi, kust kadunud varjundite petlik muutlikkus, ja tema veidi pondunud huuli, mida katsid verevad päikse ja tuule lõhestatud praokesed. Vaatasin ja vaatlesin, aga mu huuled ei lähenenud suudlusteks, mängisin ainult tema nisukõrrekollaste lokkidega.

Videvik oli juba, kui näkilt läksime, korvid käsivarrel, hoides teineteise ligi. Sahisev rohi ulatas üle põlve, pihastanud risu ragises jalge all ja hirmutas lendu mõne väikse tumma linnu. Õhku täitis mädaneva muda ja nõresokstega kaskede niiske lõhn.

Vaikisime...

See oli ainuke kord, kus me kahekesi siin lootsikul istusime ja mina oma näkiloo ju'ustasin. Enne kui ka pärast kõnnin ikka üksi mööda kõrget nõmme ja kui jalad rändamisest väsivad, laskun harjunud viisil alla esiisade lootsiku juurde, ja istun tema pärasse, nagu tahaksin ikka veel siit mingi-

suguseid muistseid ehtekirju otsida. Istudes kordan endamisi vana näkilugu, teda uuesti meelde tuletades, aga ma kardan, et mälestus hakkab mind petma, muutes lugu ja tooni. Olgu nõnda, aga ühte mäletan ometi kindlasti: tal olid siniviirulised silmad ning tema valkjaskollaste lokkidega mängisin videvikuni.

# Sisu.

## I.

| | Lehek. |
| --- | --- |
| Käbe-Kaarel ja temà noor naine | 7 |
| Mäetaguse vanad | 21 |
| Tähtis päev | 38 |
| Tõsi jah! | 50 |
| Jõulupuu | 60 |
| Balaganis | 69 |
| Ühele noorele neiule | 77 |

## II.

| | |
| --- | --- |
| Kärbes, prussakas ja ämblik | 81 |
| Kaaren ja pojad | 87 |
| Tõde | 90 |
| Süütu armastus | 93 |
| Kuningas ja ööpik | 98 |
| Ööpik ja lilled | 104 |
| Armastus | 105 |
| Laulik | 107 |
| Kandlemängija | 110 |
| Poiss ja liblik | 113 |
| Kuulus karsklane | 116 |
| Näkk | 118 |